

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XLII. ÉVF. 9. SZÁM

1967. SZEPTEMBER

TARTALOMJEGYZÉK

CSEND BEN ISTEN ELŐTT

Lelkészi együttélés (dr. Ottlyk Ernő) — — — — — 513

NEGYSZÁZÖTVEN ÉVES A REFORMÁCIÓ

A természetes problémája Luthernél (Wingren Gustav profesz-
szor előadása) — — — — — 518

Isten kétféle birodalma és Krisztus uralma (A Lutheránus
Világszövetség Teológiai Bizottsága munkatételei) — — — 530

TANULMÁNYOK

Hogyan prédikáljunk ma? (dr. Groó Gyula) — — — — 542

KRÓNKA

„Semper reformari” (Dékáni jelentés: dr. Nagy Gyula) — — 547

Teológiai munka a Lutheránus Világszövetségben (dr. Pröhle
Károly) — — — — — 556

Gyóni Géza 50 év távlatból (Gyúrói Nagy Lajos) — — — — 561

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Reformáció ünnepe (Görög Tibor) — — — — — 566

Szenth. u. 24. vas. (Selmeczi János) — — — — — 568

Szenth. u. 25. vas. (Pásztor Pál) — — — — — 570

Szenth. u. 26. vas. (dr. Gubcsó András) — — — — — 572

Szenth. u. utolsó vas. (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — — 574

C í m l a p o n :

Az esztergomi evangélikus templom

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Pröhle Károly

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,— forint, fél évre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest 220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
67.02939/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre

Index szám: 26 451

Lelkészi együttélés

Az emberi együttélés problémái minden idők nemzedékét foglalkoztatják. Az emberek egymáshoz való viszonya állandóan égető kérdés mindenki számára, hiszen mindnyájunk élete át meg át van szöve a másik ember életviszonyaival. Senki sem élhet valami kísérleti üveggömbben egymaga.

Mi, lelkészek is állandó kölcsönhatás viszonyában élünk. Az egyik lelkész élete és szolgálata kapcsolódik a másikéval. Kölcsönösen hatunk egymásra, befolyásoljuk egymást, ugyanakkor — mint minden munkatárs — bizonyos fokig ki vagyunk szolgáltatva egymásnak, függünk egymástól, szolgálatunk kapcsolódik a lelkésztársunk szolgálatához, véleményünk színezi a többi lelkész véleményét.

Isten nem nyilakoztatott ki mást, mint ami minden emberi együttélésre vonatkozik, nincs külön kinyilatkoztatás a lelkészek számára. Viszont éppen nekünk, lelkészeknek, kell komolyan vennünk, amit Isten nevében hirdetünk az emberi együttélésre nézve. Isten a Tízparancsolatban adta meg minden időre érvényesen az emberi együttélés törvényét. Jézus Krisztus pedig a Hegyi Beszédben vitte tovább az emberi együttélés rendjére vonatkozó kinyilatkoztatást.

Jézus Krisztus útmutatást adott emberlétünk alapvető kérdésében, amikor kihirdette, hogy Isten a világot a szeretet alapjára helyezte. Ez akkor is fennáll, ha megszegik és nem törődnek vele az emberek. Nincs más megoldás, csak a szeretet, az emberi együttélésben. Mindig kudarcot vall és megszégyenül az, aki letér az emberszeretet útjáról s megkísérli a gyűlölet, az ellenségeskedés, a háború, a rablás, a másik ellen törés magatartását.

Az emberiség történelmének legsötétebb lapjai azok, amelyek nagyszabású gonoszságokról szólnak, népirtásról, országok elpusztításáról. Szenny, vér, halál, felperzselt föld marad utánuk. Nem lehet büntetlenül megszegni Isten szeretetakarát.

De az egyháztörténet is azt hirdeti, hogy leginkább szégyellni való lapjai arról szólnak, hogyan feledkezett meg az egyház Jézus Krisztus szeretetparancsáról. A hívő embernek is szégyenére és gyalázatára válik, amikor az egymás elleni gyűlölet és ellenségeskedés útjára lépnek. Volt idő, amikor Isten nevében rontottak egymásra a keresztyének. De ugyanilyen szégyenletes az is, amikor a hitetlenek ellen indult kereszteshadjárat a középkorban, vagy amikor másutt akarnak a keresztesháború lelkületével fellépni.

Jézus Krisztus egyházát a benne való hitnek és az akaratát követő szeretetnek az alapjára építette. Ettől a bázistól sohasem lehet büntetlenül eltérni.

Jézus Krisztus erkölcstana a szeretetre épül. Mégpedig az egészen messzemenő szeretetre. Ez mindig egységbe von, tömörít, összetartozást eredményez, míg a gyűlölet mindig megoszt, szembeállít, ellenségeskedést okoz.

Jézus Krisztus annyira kiszélesíti a szeretet körét, amennyire csak lehet. Nem tesz kivételt a szeretetben senkivel sem, azzal sem, aki nem az övé, nem tartozik a benne hívők táborához. De volt benne igazságos harag is a bűnnel szemben, ő sohasem az az Isten, „akinek az a mestersége, hogy megbocsásson”, szeretete nem a „jóságos nagyanyó” szeretete, aki nem tud különbséget tenni igazság és hamisság között, hanem haragja és büntetése mögött is szeretet húzódik meg, amely mindig a megmentésre, a segítségre, a visszatérítésre irányul. Ez konkrétan, magunkra vonatkoztatva azt jelenti, hogy a szeretet nem akadályozhatja az egyházfegyelmet, mert ez is a szeretet jegyében történik: a vétkező megkapja azt a figyelmeztetést vagy büntetést, amely utal a bűnt büntető Isten haragjára, és az Isten színe előtti számadásra. Isten szeretetében járni tehát azt jelenti, hogy megmentő szándékának vagyunk a képviselői.

Isten szeretetében járni azt is jelenti, hogy nem azért szeretjük az embereket, mert hozzánk jók vagy nekünk hasznosak, hanem azért, mert Isten gyermekei. Mi Istenért vagyunk kötelezve az emberek szeretetére. Gondoljuk meg, mennyire nehéz Istennek az ember szeretete, és mégis vállalja azt. Ő szent Isten, aki undorodik a bűntől. Gondoljuk meg, mennyi vesződése van Istennek velünk, mennyi szomorúságot okozunk, mennyi csalódást jelentünk annak, aki mindent lát rólunk. És mégis szeret.

Jézus Krisztus módszere a győzelmes, lenyűgöző, megindító és megrendítő szeretet. Úgy jön elénk a megelőző szeretetével és önfeláldozásával, hogy ezzel ejti rabul az embert. Lehajolt a be-

tegekhez, leült a vámszedőkkel, elébe ment az embereknek. Péter maga is megrettent és meglepődött a szeretet hatalmától, amikor ezt mondta: „Eredj el tőlem Uram, mert én bűnös ember vagyok.” A kapernaumi százados szabadkozva mondta: „Nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj.” Ezek a meglepett emberek nem győztek csodálkozni a szeretet láttán. — Mi lenne, ha átvennénk Jézus Krisztus módszerét? Mi lenne, ha a mi szeretetünk is ilyen megelőző, meglepő, kezdeményező, elsőként lépő szeretet lenne társaink irányában? Bizonyára a szeretet győzelmét aratnánk le Jézussal együtt.

Pedig Jézus Krisztus egyháza a szeretet hordozója. Az egyházban, a Krisztus testében olyan szoros összefüggés van az egyes tagok között, mint a szervezet sejtjei között. Senki sem élhet Krisztusban a másik ember nélkül, senki sem hallgathatja, vagy olvashatja Isten igéjét helyesen a másik testvér nélkül. Keresztyénnek lenni annyi, mint testvéri viszonyban lenni a Jézus Krisztus által a másik emberrel. Az igehirdetők között pedig tanítványi közösséget létesít Jézus Krisztus, amelyben nem idegenekként vagyunk együtt, nem összeverődött útitársként találkozunk, hanem testvérként, mert összefűz minket a mi közös Urunk. Jézus Krisztus irántunk tanúsított szeretete azt igényli, hogy szeretetközösség alakuljon ki köztünk, amelyben egymás terhét hordozzuk, amelyben nyitottak vagyunk egymás iránt, készek a segítésre és szolgálatra.

De ha csak egymást szeretjük, még nem vettük át a Jézus Krisztus szeretetét. Jézustól a tág látókört tanuljuk, a messzire tekintő szeretetet, a minden ember felé készséges magatartást. A keresztyén templom nemcsak a hívők belső világa, hanem olyan hely is, ahol Isten egyetemessége uralkodik, ahol Isten teljes világával törődnek, ahol távoli országok nyomorúságainak megszűnéséért is imádkoznak, ahol a lakott föld és az emberiség jövőjének gondját is hordozzák.

Isten világa a szeretetre épült. A történelemnek azokra a lapjaira büszke az emberiség, amely békéről, fejlődésről, haladásról szól. Miért mondjuk azt, hogy „arany békeévek”? Mert Isten beépítette a világba erkölcsi törvényét. A gyűlölet és a háború mindig az iszonyatot jelentette, a béke korszaka mindig a büszkeség és elégedettség tárgya volt. Isten így oltotta be a szeretet törvényét az embervilágba.

Isten egy vérből teremtette az emberiséget, Jézus Krisztus minden emberért halt váltságahalált, Isten nem tesz különbséget ember és ember között, megadja az élet lehetőségét minden embernek. Ez minket is széles emberi szolidaritásra tanít, tágkörű

összefogásra mindazokkal, akik az életet, a békét, a haladást akarják. A keresztyén ember jelentse ebben a szeretet energiáját, az emberszeretet motorját. A mi szeretetünk kitágult, széles fronton érvényesülő szeretet. Mi nemcsak önmagunkat szeretjük, vagy azt a kört, amibe tartozunk, mert ezzel is csak magunk körül forognánk, másokban is magunkat szeretnénk, ezzel még nem lépünk át a Jézus szeretetének széles ölelésű gazdagságába. Szeretetiünknek éppen az a jellegzetessége, hogy az nem lehet önző, szűkmarkú, kicsinyes, hanem olyan világot átfogó, mint a Jézus Krisztus szeretete. Ha ezt nem tanultuk meg, nem vagyunk a Mester tanítványai, nem járunk a názáreti Jézus nyomában.

Ugyanakkor személyes hitünk és egyéni életünk átforgatója is a Jézustól átvett szeretet. Jézus új erőt ad ahhoz, hogy egyéni indulatainkat, érdekeinket, önzésünket elvegye az ő mindhaláláig önfeláldozó szeretete. Jézus azt akarja, hogy a lelkeszi együttélés, de az emberi együttélés számára is éppen rajtunk keresztül hatoljon be a szeretet. Éppen nekünk kell tanúsítanunk, hogy nincs igaz emberi együttélés szeretet nélkül. Éppen rajtunk keresztül kell visszahúzódnia a haragnak, gyűlöletnek, feszültségnek. Éppen rajtunk keresztül akar Jézus hatni családunkban, otthonunkban, gyülekezetiünkben, egyházmegegyünkben és egész egyházunkban. Jézus azt várja, hogy éppen mi legyünk a szeretet követői és képviselői, éppen általunk húzódjon vissza minden sötét indulat és terjedjen Isten világba és egyházba beépített rendje: a szeretet.

Mindaz, amit Jézus a szeretet hatalmáról mondott, egykor ki fog teljesedni, amikor Isten új eget és új földet hoz, akkor nyilvánvaló lesz, hogy Isten szeretetakarata győzött, beteljesedik mindaz, amit Isten a szeretet indítékából cselekedett. Az lesz a tökéletesség. Ma még csak úton vagyunk Isten akaratának teljes megvalósulása felé. Ma még biztatásként hangzik, hogy úgy éljünk, annak tudatában, hogy ismerjük a végső célt: a szeretet beteljesedését. Ma Isten még csak úgy hívogat a célkitűzés felé, mint amikor a turistának megmutatnak egy távoli kiemelkedő hegyet: látod, oda igyekszel, az a célod, azt kell elérned, de még messze van. Így mutatja nekünk Jézus életutunk irányát, annak az Istennek a teljes megismerését, aki: a szeretet.

Addig pedig ránk bizza Jézus Krisztus a szeretet ügyét. Addig még vetélkedni fog egymással a jó és a rossz, az emberieség és az embertelenség. Addig újra meg kell küzdeni a békéért a világhelyzetben, a szeretetközösségért az egyházban, a családi békéért otthon, a munkatársak közti megértésért a munkahe-

lyen, az emberi együttélés rendjéért mindenütt, ahol emberek vannak.

A mi helyünk azonban bizonyos ebben a küzdelemben. A bárány Jézust a kereszt zászlajával szokták ábrázolni. Ő jár elöl a világért és érettünk tanúsított szeretete jelvényével, önfeláldozó szeretetével. Ezt a bárány Jézust követik tanítványai mind, akik hozzá tartoznak és a szeretet útján követik őt a végső cél, Isten szeretetének teljessége felé.

Bárcsak mi is így érkeznének meg egykor oda, ahol vár az atyai ház.

Dr. Ottlyk Ernő

A SAJTÓOSZTÁLYON KAPHATÓ HITTANKÖNYVEK

Virágh: Evangélikus hittankönyv I. o.	— — —	7,50 Ft
Molnár: Bibliai történetek II. o.	— — — —	6,— Ft
Molnár: Bibliai történetek III. o.	— — — —	8,— Ft
Kinczler: Bibliai történetek IV. o.	— — — —	6,50 Ft
Dr. Ottlyk: Az egyház története V—VI. o.	— —	14,— Ft
Dr. Groó: A Szentírás VII. o.	— — — —	9,— Ft
Dr. Pröhle: Az evangélium igazsága VIII. o.	— —	12,— Ft

A természetes problémája Luthernél

Wingren Gustav lundi svéd professzor előadása a Harmadik Nemzetközi Luther-kutató Kongresszuson a finnországi Järvenpää-ben. 1966. augusztus 15-én

Luther gyakran beszél a hivatásban, a házasságban és a mindennapiságban folyó életről, és úgy tekint erre az életre, hogy ezt Isten rendelte. Ma viszont problémává lett a világi élet. Ha mármost a természetes problémáját kell vizsgálnom Luthernél, nem keresek a Weimari kiadásban olyan helyeket, amelyekben Luther a „természet” és a „természetes” szavakat használja. Néha ilyen szövegeket is fogok idézni. De általában így teszem fel a kérdést: hogyan vonja meg Luther a vonalat Istentől a természetes és mindennapi életig? Ha pedig így tesszük fel a kérdést, akkor hamarosan észrevevesszük, hogy a természetes problémája éppen a *mi* problémánk. Luther viszonylagosan problémátlan ott, ahol mi problémát érzünk.

Isten munkálkodik a mindennapi életben. Eközben a teremtés munkája a természetben — tehát a termés a mezőn, a gyapjú a juhokon, az ezüst a hegyek mélyén — és *a teremtés munkája az emberi munka révén* egyetlen összefüggő isteni cselekvés.¹ Csak a mi munkánk révén lesz az aratás kenyérré, a gyapjú ruhává stb. A Teremtő ugyanolyan önálló akkor, amikor munkánkon keresztül teremt, mint amikor — hogy úgy mondjuk — közvetlenül teremt a természetben. (Mert hiszen mi emberek ezt a természetet rombolhatjuk is, mi mindenütt potenciális akadályai vagyunk a teremtés munkájának). Viszont ha rombolunk, ha akadályokat állítunk kapzsisággal, önzéssel és irigységgel, Isten mégis tovább halad, és mindig ajándékozik, mindig osztogat. Ha az ember rombolni akar, mindig akad rombolni való. De Isten teremt, Az élet nem áll meg sohasem.

A természet tehát körülöttünk Isten *ajándékozása*, továbbajándékozás a bűnösök kedvéért. A nap és az eső osztják ajándékaikat, és nem kérdezik, hogy az emberek, akik elfogadják ezeket az ajándékokat, jók és igazak-e. Jézus már a Hegyi beszédben például állítja a napot és az esőt az ember cselekvése számára.² Luther szívesen visszatér ezekhez a nagy, követendő példákhoz (exempla ad imitandum), és kiterjeszti a természetes példaképek listáját: virágok, bogyók, fák és éneklő madarak — mind osztogatnak.³ Szeretjük „elvesztegetett szeretet”, amelynek a keresztyének szereteté-

nek is lennie kell. Isten ajándékozása már a természetben az *evan-gélium rejtett formája*. „Isten a bűnbocsánatot belerejtette minden teremtményébe.”⁴

De ugyanez az isteni ajándékozás a természetben egyúttal a *törvénynek is rejtett formája*, ha kapzsi, önző és irigy vagyok. A Teremtőnek ebből az ajándékozásából ítélet és követelés következik. Itt újra megfigyelhetjük, hogy Luther a természet dolgait és az emberi munka dolgait egymással összefüggésben látja. Szerszám, tű, gyűszű, söröshordó — minden az én környezetemben, felhív és felszólít: „Barátom, cselekedjél velem úgy a te felebarátod javára, ahogyan te akarnád, hogy a felebarátod veled cselekedjék az ő javaival.”⁵ A hivatás és a hivatás külső dolgai követelnek valamit: várnak a mi cselekvésünkre.

A tulajdonképpeni probléma tehát nem a természet, nem a növények, nem is a dolgok. A probléma az ember. Nem feladata az embernek, hogy értelmet adjon a természetes életnek. Az emberen kívüli természetnek megvan az értelme már azért, mert Isten teremtette, és naponként teremti. De feladata az embernek, hogy ezt az értelmes, jól rendezett természetet használja. Éppen ő van megbízva helyes használatával (usus). Akkor azonban az ember bűne nem más, mint „abusus”, azaz visszaélés a teremtett dolgokkal és élőlényekkel. Ezért „sóhajtozik” a természet, várja az ember gyógyulását (Rm 8,20kk). A „problémátlan” ember, aki szolgál felebarátjának, és aki hálás azért, hogy élhet, aki így dicsőíti a Teremtőt — ez az ember utal arra, hogy a természetnek nincs más problémája. A „természetes problémájának” egyetlen megoldása van: az ember megváltása. Mert csak az ember bukott el.⁶ A dolgok, az állatok és a növények tisztábbak, mint ő.

Ez a „*problémátlan ember*” magától értődően eszhatologikus valóság. A halottak feltámasztásához tartozik, ha majd a bűn megítéltetett és meghalt. De annyira nem romlott a természet, hogy sohasem lehetne problémátlan embert találni. Újra Jézus saját szavai mutatják, milyen irányban kell keresnünk: a *gyermek* példamutató, a cselekedetekben is. Aludni, enni, inni stb., ez a gyermek feladata, — és ezeket a cselekedeteket elvégzi a gyermek anyja ölében, egy pillanatig sem gondol más feladatokra, nem „talál ki” valami mást. Sőt mi több: a gyermek nem kételkedik.⁷ Kiabál, és vár, és kinyitja száját, hogy ételt kapjon. Ez példaszerű és példamutató. Luther szerint az igazi emberek egyszerűek, keresetlenek, mindennapiak, sohasem különítik el magukat, akkor sem, ha maga Isten választja ki őket. Jézus születésének bejelentése után Szűz Mária a szent, de éppen abban szent, hogy *nem* különül el: „... jár-kál és tevékenykedik a házban, ugyanúgy, mint azelőtt, megfeji a teheneket, főz, mosogatja az edényeket, söpör, azt teszi, amit egy házi cselédnek vagy háziasszonynak tennie kell, az egyszerű, megvetett munkákban...”⁸ Ugyanígy a bethlehemi pásztorok: amikor dicsérő éneküket énekelték az Údvözítőről, akkor útban voltak visz-sza az állataikhoz.⁹

Luther itt, mint máskor is gyakran a *kolostori élet és a rajongók ellen polemizál*. Mária Jézust tartja ölében, ő nem apáca. És — szinte azt hinné az ember, hogy a macska kegyetlen játéka az egérrel példa volna az állatok közötti bűnre, méghozzá olyan példa, amilyenre az embervilágban talán csak a gyermekek között lehetne párhuzamot találni — és olyan népek között, amelyek még gyermekekhez hasonlítanak. De Luther sokkal kevésbé rémül meg a primitív állati kegyetlenségektől, mint a kolostori világ természetellenes találmányától. Hiszen érthető, hogy egy ember a kolostorban töltött sok év után, a legszigorúbb követelményekkel terhelt évek után magasfokú szellemi teljesítménynek tekinti, ha újra visszatérhet a közönséges életbe. Luther szereti és célul tűzi ki éppen azt, amit *Kierkegaard* gyűlöl és megvet, mégpedig azt, hogy az ember egészen egyszerűen legyen az, ami. És mert *Kierkegaard* befolyásolta Luther modern interpretációját, a kutatás Luthernél egy kissé elhanyagolta ezt a „természetes oldalt”. Ezt az oldalt azonban nem lehet többé elhallgatni: újra figyelembe kell venni Luther tanítását a teremtésről. Luthernél a teremtésről és a mindennapi hivatásos munkáról szóló tanítás közvetlenül összefügg tanítása középpontjával, a megigazulástannal. Luther polémiája a cselekedetekből való megigazulás ellen visszatér a mindennapi életből való menekülés elleni polémiájában. Éppen a világban találunk szent embereket, ahol külsőleg, egyszerű, közönséges dolgokkal foglalkoznak.¹⁰ Hogy ilyen munkával lesznek igazakká Isten előtt, arra nem gondolnak. Ők csak szolgálnak embertársaiknak.

De a *problémátlan ember*, aki elégedetten él hivatásában, „és azt teszi, aki keze ügyébe esik”, 1 Sám 10,7 ebben az összefüggésben Luther kedvenc igéje —, ez az ember *kivétel*. Paradox módon szólva: normális csak az abnormitás, a perverzió. Ezért mondhatja Luther a bűnös, a Teremtő ellen lázadó emberről, hogy ő „a természetes ember”, jóllehet a bűn a szó szoros értelmében éppen a természet ellen (*contra naturum*) történik. Mivel ez így van, ezért az is egészen normális, hogy a Teremtő jó és szabadon ajándékozó akarata *törvényként*, azaz kényszerként jelentkezik. Szoros kapcsolat van a teremtés és törvény között, vagyis egyrészt Istennek az emberen érzett játékos, áradó öröme, és másrészt Istennek gyilkos és kemény haragja között. Ez a hirtelen fordulat Luthernél számunkra nehezen érthető. Számára azonban a fordulat az egyiktől a másikhoz magától értetődőnek látszik, — olyan magától értetődőnek, mint a nappal és az éjszaka változása.

Kiinduló pontul azt a helyet veszem egy 1524. évi prédikációból, amely „Luther tanítása a hivatásról” című könyvemben is kiindulópontul szolgált: „Minden hivatás arra irányul, hogy *másnak szolgáljon*. Az anya gondozza gyermekét. Erre nem neki, hanem a gyermeknek van szüksége. A férfinak fel kell kelnie. Magában véve tovább alhatnék. De ennie kell adnia valamit az asszonynak és a gyerekeknek, — tehát: Felkelni! Mi mindent visszájára fordítunk.”¹¹ Ebben az utolsó mondatban „mi” szereplünk, de szeretet nélkül.

Tehát nem a mi szeretetünk az, ami a szolgáló cselekedetekben megnyilvánul, hanem *maguk a hivatások* (ebben az esetben az anyai és az atyai hivatás), a hivatás külső körülményei erősebb szeretetet tartalmaznak, mint amilyen a mi szívünkben van, olyan szeretetet, amely kényszerít és ösztönöz minket — „tehát: Felkelni!”¹² Nem lehet kibírni, hogy embert éhezni lássunk, és ne tegyünk ellene semmit. Ez az idézet tehát nemcsak Luther gondolatairól mond el sokat, hanem az „*etikáról*” is. Ilyen találomra megy a dolog, amikor mi cselekszünk! Vagy talán következtetéseket von valaki valamilyen alapelvből, mielőtt cselekszik? A mi életünk, ahogyan ezt most K. E. *Lögstrup* többször mondja, önmagában morális, és nem lehet pótlólag alapelveinkkel morálissá tenni.¹³

De életünket *rombolni* is lehet. És a *rombolás tőlünk indul ki*. A Teremtő akaratát, amely ajándékozó akarat, nyomásként, kényszerként, fenyegetésként és halálként kell fogadnom, ha én csak magamnak akarok megtartani, és ha ellensége vagyok az ajándékozásnak. Hamarosan visszatérünk még a törvénynek erre az öldöklő funkciójára. Itt csak azt hangsúlyozzuk, hogy a *törvény* a hivatásokban, a hivatásos életben azt követeli, *hogy adjak felebarátomnak*, és ezt valóságosan ki is hajtja belőlem. Én, akarva vagy akaratlanul, valóban más embereknek szolgálok hivatásomban. Eközben az alany az *Isten*, a Teremtő. Ő ad szabadon és ingyen, mint mindig, de most úgy, hogy *kényszerít* engem. És már itt is hangsúlyoznunk kell, hogy a Teremtő ajándékozó akaratának ez a másodlagos átalakulása fenyegető törvénné a fő oka annak, hogy Luthernél nem lehetséges „a törvény harmadik használata”¹⁴ A törvény azért van, mert valami zavar támadt. A törvény meg akar semmisíteni egy akadályt, hogy újra visszahozza az eredetit, a szabadságot.¹⁵ Nem örökkévaló a törvény.¹⁶

Még egyet előljáróban! Nem volna szabad „a törvény harmadik használatát” összecserélni azzal a ténnyel, hogy Luther *Krisztusról mint példáról*, mint a keresztyén ember helyes cselekedeteinek példájáról szól. Ez gyakran fordul elő, sőt ez a prédikáció szokásos felépítése Luthernél: először Krisztus mint ajándék, azután Krisztus mint a felebaráti szeretet cselekedeteinek a példája. (Henrik *Ivarsson* ezt világosan kimutatja „Az igehirdetés Luthernél és a pietizmusban” című kitűnő értekezésében.¹⁷) Ez a prédikáció a keresztyén ember cselekedeteiről Krisztus követése közben egyáltalában nem a törvény hirdetése. Luther gyakran „admonitio”-nak vagy intésnek nevezi.¹⁸ Azokhoz szól, akikben az evangélium és a hit által él a Krisztus, tehát egy olyan erő, amely a továbbadásra ösztönöz, és amelyet irányítani kell. Erre a krisztológiai szempontra még majd visszatérünk.

Most azonban először a *törvény világi oldalát*, „*természeti oldalát*” kell közelebbről szemügyre vennünk, tehát ezt a kérdést: mi a teológiai jelentősége Luther tanításának „a törvény polgári használatáról” (usus civilis legis) vagy „a törvény közéleti használatáról” (usus politicus legis)? Gerhard *Ebeling* nagyon hangsúlyozza, hogy

Luther tanítása a törvény kettős használatáról (duplex usus legis) főként az 1531—1535. évi Galáciai-levél kommentárban található, hogy a sematizálás valószínűleg a tanítványoktól, és nem magától Luthertől ered, és hogy tulajdonképpen csak a „*teológiai használat*” (usus theologicus) érdemli meg „a törvény használata” (usus legis nevet.¹⁹ „Luthernél »uti« és »usus« a tárgyhoz való egzisztenciális viszony kategóriája”, írja Ebeling. A törvény címzettje tehát tulajdonképpen a lelkiismeret, — mert „a teológiai használatban tudatosul a törvény a lelkiismeretben”, így mondja Luther — és „a föld” a testtel és a hivatásokkal a törvény számára viszonylag lényegtelen terület, másodrangú terület volna. Luthernél ezek a kifejezések „usus” és „uti” kétségtelenül a személyes elsajátításra vonatkoznak. De ezek a kifejezések Ebeling megállapítása szerint ritkán fordulnak elő Luthernél. Ha előfordulnak, akkor a törvény lelki használata — ítélő, támadó funkciója a lelkiismeretben — világosan és egyértelműen a „tulajdonképeni” vagy a „legfőbb” funkciója a törvénynek (proprius usus, praecipuus usus, summus usus).²⁰ Ott, a lelkiismeretben *öl* a törvény, és ez a halál az örök üdvösség negatív mozzanata az egyes ember számára. (A pozitív mozzanata ugyanannak az üdvösségnek a feltámadás.) És Luthernél az ember megmentése lényegesebb, mint a külső világ rendje. Ez a megmentés azonban nem az ember cselekedetei által történik.

Ha mármost a *cselekedetekről* szólnak, akkor a föld és a test és a sok embertárs külön hangsúlyt kap. A föld olyan lényeges, hogy Isten dolgozik azon, hogy *teremtse*. Legalább egy ideig léteznie kell a földnek minden teremtménnyel a felszínén. Ott van a helye az ember cselekedeteinek. Fő feladata az embernek, hogy világi munkája közben végre abbahagyja, hogy mindent *magára* vonatkoztasson. Amikor Luther a hivatásos munkáról szól, akkor szívügye az, hogy éppen az ezzel ellenkező igazságot értesse meg: tiszta és jó helyzet a környezetemben lényegesebb, mint én magam. Embertársaim szükséglete — és ez egészen mindennapian és egészen általánosan az ő lakásszükségletük, kenyérszükségletük stb. — lényegesebb, mint az enyém.²¹ Ez az érdeklődés az egész közönséges értelemben vett külső világ iránt Luthernél annyira hangsúlyos, hogy részletes, terjedelmes iratokban tárgyal ilyen problémákat, mint a kereskedelem, uzsora, házasság, török háború és sok hasonló.

A Luther-kutatásban ezért nem volna szabad korlátozódni az „usus civilis legis” és az „usus politicus legis” kifejezésekre, hanem sokkal inkább Luthernek e nagyon gazdag irodalma felé kellene fordulni, hogy onnan fejtsük ki a *világról* szóló tanítását. Mert található nála tanítás a világról, a történelem menetéről, a kormányzás művészetéről (méltányosság, viri heroici), a hatalom helyes használatáról, a pénzről stb.²² Ha ezeket a témákat felv vennénk, akkor világosan szemünkbe ötlének az a mély szakadék, amely Luther és Kierkegaard között van. Ezt a szakadékot éppen ma nem ismerik fel elég világosan.

Mindezek után most már vissza kell térnünk a „törvény lelki

használatához". Csak ezen az ajtón át jutunk a világ és az inkarnáció közötti kapcsolathoz. Mert ez a kapcsolat Luthernél „halál és feltámadás”, vagy így is lehetne mondani: „kereszttség”. A hivatásról szóló egész tanítás bizonyos mértékben tanítás a keresztiségről. Eközben meglepő módon a „hivatás” szó azt az egész egyszerű jelentést kapja, amellyel a német nyelvben rendelkezik, mégpedig: foglalkozás, mesterség. Sőt a „hivatás” szónak legmélyebb kereszttyén értelme a szó vallástalanságában és istentelenségében van.

Első pillanatra úgy látszik mintha fordítva volna: a „hivatás” azt a vallásos jelentést tartja, amelyet 1Kor 7,20-ban kapott. Az elhívott az Istenfiúságra van elhíva. Világos ez, és sok kutató hangsúlyozza ezt. De Luther fogja a hivatás vallásos fogalmát, és világi foglalkozásra alkalmazza, és ezt éppen akkor teszi, amikor meglátja, hogy a kolostori élet írásellenes és elvetendő.²³ De sokkal lényegesebb az „önsanyargatás” (aszkézis) teljes visszajára fordítása. Az, amivel az ember gyötri magát a kolostorban, csak komolytalan játék, „magaválasztotta kereszt”.²⁴ Az igazi sanyargatás az embert a világi hivatásában éri, és úgy látszik, hogy ennél Luther számára a következő szabály érvényes: minél világibbnek, mindennapibbnek és alacsonyabbnak látszik egy hivatás, annál „lelkibb”.²⁵ A piszok a mesterség végzése közben, a síró gyermekek a családban, akik akadályozzák a szülőket az alvásban, az irigység és a rágalmazás a magas hivatalokban — ez és más hasonló az igazi kereszt. Ha a világban élünk, akkor támadja meg a kereszt a testet. Ott a világban, és csak ott történik az, amit a keresztiség előidézni akar, ti. az önző óember öldöklését.²⁶ Szorongás és kísértés nélkül nem lehet séges ez az öldöklés.

Ugyanezeket a kifejezéseket használja Luther pl. a nagy Galáciai levél kommentárban, amikor „a törvény lelki használatáról” van szó. Ha a törvény „nagyá lesz”, és a lelkiismeretben uralkodik és íté, akkor „öl” a törvény, „keresztre feszít”, „szorongást” és „kísértést” idéz elő.²⁷ De a kereszttyén ember nincs a világ fölé emelve, amikor ez az öldöklés történik. Testével a hivatásban áll, kezeivel földi munkát végez, tehát a külső világ az, amely a kísértés eszközéként jelentkezik. A körülöttünk történő események folyása nyugtalanítja lelkiismeretünket: „mert így érezzük a lelkiismeretünkben is, hogy Isten haragja minden szerencsétlenség, amely minket utolér, és minden teremtmény csupa istennek és Isten haragjának látszik, ha mindjárt csak egy rezgő falevél is az.”²⁸ Ebbe a földi világba hirdettetik az evangélium. A törvény nem maradhat a lelkiismeretben, jóllehet ölnie kell ott. Isten kezében a halál olyan szolgál, amely életre vezet. Mert a keresztiség értelme nemcsak halál, hanem halál és feltámadás.

Az az egymásután, amelyben Luthernél „a természetes” etika és a krisztológia összeilleszhető, más egymásután, mint pl. ma Barth Károlynál. Luther nem gondol arra, hogy a természetes törvény veszélyeztethetné az evangéliumot és sajátosságát, vagy hogy itt egyáltalán lehetséges volna a konkurrencia viszonya. Hiszen a föl-

dön a törvény csak olyan cselekedeteket fog létrehozni, amelyek nem üdvözíthetnek — még akkor sem, ha jó cselekedetek. Ha jók, akkor a test javára szolgálnak: ez minden. Másfelől a törvény a lelkiismeretben csak ölhet, tehát nem gyógyíthat. A törvény, a természet stb. nem olyan aléptípus, amelyen Isten a Krisztusban továbépít, hanem a törvény és a természet a *halálban* végződik. Minél többet beszélünk Isten cselekedetéről a törvényben, a világi uralomban, a hivatásokban stb., és minél szabadabb lesz a mozgási terület e „természetes” eszközök számára Isten kezében, annál nagyobb lesz az éhség és a szomjúság a bűnök bocsánatára. De amit az evangélium ad, amikor a törvény világába hirdetik, az „élet és üdvösség”, az „feltámadás”, tehát a halál ellentéte. Ellentéte az ún. „aléptípus” tartalmának. A halálnak és feltámadásnak ebben az egymásutánjában az evangélium érdekében lehetetlen a természetes törvényről alkotott fogalom ellen polemizálni. Luthernél ilyen polémia nem fordul elő. Barthnál meghatározza a teológiai épület szerkezetét.

Lényegesebb ennél a következő: a „természet” és Krisztus összekapcsolása meglepő ponton történik. Barthnál a kinyilatkoztatás Jézus Krisztusban történik, és csak benne. Az embervilág természetes viszonyai analógiákat, példázatokat, párhuzamokat, utalásokat tartalmaznak. Jézus Krisztus a valóság, a világ csak tükörkép lehet. Ezzel szemben Luthernél az élő Isten működik az egész világban, teremt és létrehoz úgy, hogy uralkodik a törvénnyel: kényszerrel, mert a világ beteg, és ítélettel, mert ellenállás van vele szemben. A törvénynek ebben a világban van *valaki*, aki igaz, és így *legyőzi* a törvényt, van valaki, aki meghal, és így *legyőzi a halált*. Tőle áramlik az igazság az evangélium hirdetésével azok felé, akik a törvény alatt vannak, és a halál rabszolgái Nem úgy van, hogy a természetes teljesség válik a krisztológiával, mintha a természetet a krisztológiával kiegészíteni vagy helyettesíteni kellene, hanem ellenkezőleg, Krisztus a természetes felé halad, és benne rejtőzik el. Vele élünk éppen akkor, amikor világi módon dolgozunk, vele szenvedünk a szürke hétköznapiságban, sőt az ítélet és a szorongás a lelkiismeretben az ő halálának jelenléte, és ezért üdvösség, a pokol, a menny — minden „az ellentétes látszat alatt” (sub *contraria specie*). A krisztológiának és az etikának ezt az összefüggését Kjell Ove Nilsson világosan kimutatta „Simul” című új könyvében. Krisztológia, teremtéstan és etika egymásba folynak Luthernél.²⁹ Ha Istent és az embert két térnek képzeljük, akkor valami vagy Isten terében, vagy az ember terében létezhet, nem lehet egyszerre két térben. Ha azonban ehelyett két hullámmozgást képzelünk el, akkor az „Isten” ellenpólusa nem az „ember”, hanem — ahogyan Luther mondja — az „ördög”, tehát az a hatalom, amely nem teremt, mint Isten, vagy ad, hanem önmagának megtart, és ezzel rombol.³⁰ Az „ember” terén vagy az „Isten” hulláma folyik át, vagy az „ördög” hulláma. Isten, mint hullám, amely az emberi téren folyik át, az ember tisztaságát jelenti: csak így igazi az ember, és így, ettől

a hullámtól hordozva van királyi szabadsága. „Isten” és „ember” nem különíthető el két térre. Ha „Isten” jelen van az emberiben, igazán csak akkor lehet jelen az „ember”. Ilyen tiszta az emberi természet Krisztusban, az inkarnációban. Az a funkció, amelyet Krisztus a hívő emberben az evangélium által — a keresztség által és az úrvacsora által — végez, nem abból áll, hogy az emberhez hozzáad valami istenit, lelkit vagy keresztyénit. Gyógyító funkciója egészen egyszerűen abból áll, hogy az *emberit emberivé teszi*. Mert a bűn — tehát az „ördög” hulláma — az ember rombolását, elferdítését és halálát jelenti. Ez az alapja Luther meglepő szóhasználatának, amikor műveiben a „természetesről” és a „keresztyéniről” beszél. Neki nem okoz nehézséget, hogy ezeket a kifejezéseket keverje vagy azonosítsa egymással. *Szeretet és szolgálat a Krisztusban ott fordul elő a földön, ahol természetes életközösség van*, úgyhogy az ember keze, szája, szeme, lába, szíve, lelke egyúttal a felebarátjáié is: „Ezek az igazi természetes keresztyén jócselekedetek”.³¹ A nagy Galáciai-levél kommentárban az 1531—1535. években azt mondja, hogy a hit „inkarnálódik”, vagyis hogy a szeretet cselekedeteiben „emberré” lesz, hogy a hit a cselekedetek által „kiontatik” úgy, „ahogyan Krisztusban az isteni természet az emberi természet által kiontatik”: ezek a formulázások tökéletesen egyeznek Luther látásának egészével.³² Ugyanígy egyeznek mindezek a kijelentések a „Magnificat” 1521. évi magyarázatával, amelyben Luther a szeretet egyszerű mindennapiságát dicsóítja: a szeretet úgy jár, mint Máriaánál „csekély és megvetett cselekedetekben”, aki „elmegy, és dolgozik a házban, mint azelőtt, feji a teheneket, főz, elmosogatja az edényeket”.³³ Ilyen a szent ember: nem lehet megkülönböztetni más emberektől. A *szent ember* keze, szája, lába és szeme a környezetének a keze, szája, szeme és lába, és annak rendelkezésére áll.

Az emberi cselekvés tehát *történeti* jellegű: összeszövődik az *ember környezetének eseményeivel és szükségleteivel*. Elvekből nem vezethetők le a helyes cselekedetek. Luther olyan filozófiai hagyomány összefüggésében állt, amely nem nyújthatott neki használható fogalmakat egy *történeti etika* számára. Ő naivan és zseniálisan használt ilyen bibliai szavakat, mint pl. „óra” (hora), és megpróbálta ezeket úgy értelmezni, hogy kifejezzék a történetiséget.³⁴ Lényege azonban az, hogy Luther az emberi cselekvésnek ezt a történetiségét sohasem játssza ki Isten teremtő cselekvése ellen. Ellenkezőleg: Isten éppen a változás által teremti az újat. Mindig a váratlan történik, a meglevőt mindig áttöri. De mindez egyezik a teremtés általános meghatározásával: „Teremteni azt jelenti: mindig újat tenni.” (Create est semper novum facere.)³⁵

Az ember tehát eszköz, álarc (larva), de mint eszköz éppen akkor használható, ha „*alászáll*”, azaz ha *egyszerű cselekedetekben szolgálva* oda megy, „ami semmi csekély, megvetett, nyomorult, halott”.³⁶ Ilyen cselekedetekben követi Jézus példáját (exemplum Christi), mert Krisztus kiüresítette magát, szolgálai formát vett fel,

meghalt. Krisztus keresztje az a „semmi”, amelyből Isten a feltámadásban újat teremt, és senki sem léphet nyomába kereszt nélkül.³⁷ Az embert is elvezeti „a semmiig”, amikor követi őt, és ebben a *mélységben* válhat a teremtés eszközévé. A „teremtő” ember a kísértésben levő ember. Ez a két fogalom „teremtés a semmiből”, valamint „halál és feltámadás” bizonyos mértékig ugyanazt a tartalmat fedik. Mindkettő a teremtésre vonatkozik, az inkarnációra, az ember mindennapi munkájában végzett cselekedetekre. Az ember erejével és vitalitásával távolabb van a feltámadástól, mint gyengeségében: végső gyengeségében, a halálban egészen közel van a feltámadáshoz.

Az ember tehát a *megújulás egyetlen lehetősége* elől menekül, ha menekül a csekélységtől, és fél a megvetéstől. Attól a ponttól menekül, amelyen feltör az élet, és ahol a felebarát vár reá.³⁸ Ott, ahol szükség van, ott van Isten — és ott kellene lennie Krisztus követőinek is. „Napról napra tapasztaljuk, hogy mindenki csak dicsőségre, hatalomra, gazdagságra, tudásra, jólétre törekszik és mindarra, ami nagy és előkelő, és ahol ilyen emberek vannak, azoknak mindenki nyomába szegődik, mindenki odafut, szívesen szolgálnak nekik, mindenki jelen akar lenni, és a nagyság részesévé válni... Visszont a mélybe senki sem akar belenézni, ahol szegénység, nyomorúság, szükség, panasz és aggodalom van: ettől mindenki elfordítja szemét, és ahol ilyen emberek vannak, onnan mindenki elfut, menekül, irtózik, azokat elhagyja, és senki sem gondol arra, hogy segítsen nekik, melléjük álljon, és arra törekedjék, hogy legyen belőlük valami... Itt nem akad teremtő az emberek között, aki a semmiből akarna valamit csinálni, ahogyan Pál Róm 12-ben tanítja és mondja: Testvéreim, ne a kimagasló dolgokra törekedjétek, hanem alkalmazkodjatok az alacsonyrendűekhez”³⁹ A szöveg végén az intés (Rm 12,16) ezt jelenti: „Menj oda, ahol Krisztus van: a kereszt mélységébe!” Ez pedig ezt jelenti: „*Légy teremtő! Csináld valamit a semmiből!*” Ez az intés, amely úgy látszik, magasabbra fogja a mértéket, mint ami az ember erejéből telik, a Mária-kép hihetetlen mindennapiságával végződik a „Magnificat”-ban: a fejéssel, főzéssel, és mosással, a hivatás és a mindennapi élet cselekedeteivel.⁴¹

A *jó cselekedetek tehát el vannak rejtve az utolsó ítéletig*. Fejést, főzést, mosást sokan végeznek, a pogányok is. De ha azt a kérdést vetjük fel, hogy mi a keresztyén cselekedetek *különleges vonása* a többi közönséges cselekedetekhez képest, akkor megkíséreljük az elrejtettség megszüntetését. Ma szívesen gondolunk olyan elvont tulajdonságokra, amelyek bizonyos cselekvések csoportjaira vagy fajaira jellemzőek lehetnének: ez „szociális”, az „keresztyén”, amaz talán „magán” jellegű stb. Az ilyen gondolkodásmód Luther számára lehetetlen. Persze nem állnak rendelkezésére filozófiai fogalmak, amelyekkel ellenkező álláspontját kifejezhetné. Ő csak azt mondja, hogy a szeretet cselekedeteinek „nincs neve”. Aki aktivitásokat talál ki, az „nevet” is talál mindarra, amit tesz. De aki szeret, az nem tudja, mi a neve a cselekedeteinek. Ezek a felebaráté, nem az enyé-

mek.⁴² Ha különleges tulajdonságokat kérdeznék — olyan tulajdonságokat, amelyek a cselekvő érzületből, tehát az én magatartásomból adódnak, akkor a cselekedetekből való igazságot keresném. De Isten előtt igaz a hit által vagyok. A cselekedetek által az én testem keze, szája, szeme és lába a felebarátom keze, szája, szeme és lába: ezt tudnom elég.

Ez a szeretet csak *szabadságban* élhet. Luther például állítja oda azt a két barátot, akik között kényszer és törvény nélkül történik minden. Mielőtt az egyik kimondja kívánságát, a másik már végrehajtotta a teljesítéséhez szükséges cselekvést. „Itt csupa szabadság és jóság van.”⁴³ Mint láttuk, a hit inkarnálódik és kiontatik a cselekedetek által, úgy, ahogyan az isteni természet Krisztusban az emberi természet által kiontatik. Luther számára elképzelhetetlen törvényt alkotni erről a szabadságról, ezért nem ismeri a törvény ún. harmadik használatát. Aki a konfesszionális lutheranizmus felől közeledik, az talán most attól fél, hogy a törvény harmadik használatának ez az elejtése antinomizmust jelenthetne. De ez alaptalan aggodalom. Az élet romlása olyan általános, hogy az óember — ő azonban nem „szabad” — még „természetesnek” is nevezhető. Ő hallja, hogy a törvény minden felől felhívja, hogy a szerszámok és a dolgok hivatgatják: „Kedves barátom, cselekedjél velem felebarátod javára úgy, ahogyan te szeretnéd, hogy veled cselekedjék felebarátod az ő javaival.”⁴⁴ Ez kívülről jövő felhívás cselekedetekre, amely törvényként találja el az embert, sőt mi több: ha engedetlen vagyok, akkor „minden teremtmény csupa istennek és Isten haragjának tűnik, legyen az akár egy rezdülő levél”,⁴⁵ akkor tehát minden dolog tele lehet kísértéssel. És nemcsak a cselekedetekre való felhívásban, hanem a lelkiismeretben való vádolásban is a természet oldalán áll az Írás hirdetett igéje. Antinomizmus tehát Luthernél semmiesetre sem található.

A természet külső dolgai és lényege azonban mindenütt *tele van Isten cselekedeteivel, szeretetével és haragjával*: ez lényeges a mi témánk szempontjából. A szent cselekedetek a mindennapi élet cselekedetei, a munka cselekedetei általános közönséges feladataival, mindennapi ügyeivel. Ezekkel a külső dolgokkal és körülményekkel rá van vetve a törvény az emberre. Ezeket Isten teremtette, és nincs távol tőlük. De az a teremtmény, amelyet a Teremtő keres mindezen eszközök által, az ember.

JEGYZETEK

1. Lásd W. A. 17/I: 418,1—3 (Pred. 1525; Rörer), W. A. 44:6,24 (Genesiskomm. 1535—1545).
2. Mt 5,44—48. v. ö. W. A. 56: 80,3—81,4 (Römerbriefkomm. 1515—1516).
3. W. A. 32:304,7—10 (Ausleg. der Bergpredigt 1530—1532).
4. V. ö. David *Löfgren*: Die Theologie der Schöpfung bei Luther (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte 10) 1960 43kk.
5. W. A. 32:495, 29—496,2 (Ausleg. der Bergpredigt 1530—1532).
6. V. ö. W. A. 56:372,26—373,25 (Römerbriefkomm. 1515—1516). Lásd Löfgren 1960, 98, 121k és 141. lap.
7. Lásd például W. A. 29:690,7k (Pred. 1529, Rörer).
8. Ez Mária klasszikus képe Luther Magnificat-jában 1521-ből. Lásd: W. A. 7:575,13—22.
9. V. ö. W. A. 32:514,1—20 és 516,23—36 (Ausleg. der Bergpredigt 1530—1532). Lásd W. A. 36:370,29—31 (Pred. 1532) „A tiszta földről” fáival és fűvel.
10. Szép példa a De votis monasticis 1521 című munkájában Clairvaux-i Bernátról és politikai működéséről, amely őt megmentette, világosabban beszél, mint sok más szöveg (W. A. 8:628, 24—30) Lásd W. A. 8:363,10—18 (Ausleg. der Perikope von den zehn Aussätzigen 1521).
11. W. A. 15:625,7kk. A. K. Hollal erről a helyről folytatott diszkusszióhoz lásd G. *Wingren*: Luthers Lehre vom Beruf (Forschungen zur Geschichte und Lehre des Protestantismus X:3) 1952,17k és 159, V. ö. Karl *Holl*: Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte I. 6. kiad. 1932, 259. lap 1. és 3. jegyzet.
12. V. ö. W. A. 51:254,10—12 (Ausleg. des Ps 101, 1524—1533) és W. A. 19:627,4—6 (Ob Kriegsleute 1526).
13. Pl. K. E. *Lögstrup*: Svensk teologisk kvartalskrift 1964, 14k.
14. V. ö. Gerhard *Ebeling*: Wort und Glaube, 1960,50—68
15. Lásd: H. *Östergaard-Nielsen*: Scriptura sacra et viva vox (Forschungen zur Geschichte und Lehre des Protestantismus X:10) 1957,46k.
16. „Lex aeterna” előfordul Luthernél, de sohasem az örök érvényű elvi törvény értelmében, amelynek az volna a feladata, hogy a külső emberi viszonylatokat minden időre szabályozza. V. ö. Kjell Ove *Nilsson*: Simul. Das Miteinander von Göttlichem und Menschlichem in Luthers Theologie (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte 17) 1964,44 és 386.
17. Henrik *Ivarsson*: Predikans uppgift (Die Aufgabe der Predigt) 1956, 121—133.
18. Luther különböző kifejezéseket használ, lásd *Ivarsson* 1956, 130—132.
19. Lásd: *Ebeling* 1960, 60—62.
20. Luther sokféle jelző használ: verus, proprius et absolutus, verus et optimus, verus et proprius, praecipuus et summus. Lásd: *Wingren* 1952, 170. lap, 159. jegyzet.
21. Isten cselekvése a teremtésben már önmagában is ebbe az irányba viszi az embert, önmagától el. Ehhez járul a bűnbocsánat az evangéliumban: én most már igaz vagyok, és ezzel minden erőm szabaddá lett felebarátom számára. V. ö. W. A. 8:363,10—11 (Von den zehn Aussätzigen 1521).
22. V. ö. W. A. 51:207—208 és 212—213 (Ausleg. des Ps. 101, 1524—1535), W. A. 42:503,70—504. l. (Genesiskomm, 1535—1545), ahol leírja a „viri heroici”-t. W. A. 30/II:558,17—25 (Kinder zur Schule halten 1530),

W. A. 11:272,6—273,6 (Von weltlicher Oberkeit 1523). Itt említjük Luther iratait: Über Kaufhandlung und Wucher 1524. (Sermonen von dem Wucher 1519 és 1520) (W. A. 15 és 6), valamint Luther iratai a házasságról. Mindenütt fő téma ezekben a törvény polgári használata. Az a művészet, hogy helyesen használjuk a törvényt földi célokra.

23. *Holl*, Gesammelte Aufsätze III, 1928, 217k.

24. V. ö. W. A. 27:466—467 (Pred. 1528; Rörer), W. A. 34/I: 355kk (Pred. 1531; Rörer), W. A. 43:214,3—5 (Genesiskomm. 1535—1545), W. A. 29:403,11—16 (Pred. 1529; Rörer).

25. V. ö. W. A. 51:412,23—27 (An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen 1540), W. A. 32:511,27—512,15 (Auslegung der Bergpr. 1530—1532).

26. Lásd: W. A. 2:727,30—728,9 és 734,14—33 (Sermon von dem Sakrament der Taufe 1519).

27. V. ö. *Nilsson* 1966, 392k, 510k; *Wingren* 1952, 50k.

28. Ez a híres részlet jellemző Luther életérzésére, W. A. 19:226,11—15 (Auslegung des Buches Jona, 1526).

29. Amikor *Löfgren* 1960 a teremtés teológiájáról beszél, és amikor *Nilsson* 1966 az inkarnációs etika kifejezést használja, akkor gyakran mindketten ugyanarról a valóságról beszélnek, és néha még ugyanazokról a szövegekről is Luthernél.

30. Itt egyelőre eltekintünk attól a komplikációtól, hogy az „ördög” hullám végeredményben szintén az „Isten” hullámnak szolgál. Az öldöklő és kísértő funkciót Luther isteninek és ördögnek is tekintheti. Az ördög elvileg le van győzve Krisztus keresztségében és feltámadásában. Aki Krisztusban van, azt nem lehet elpusztítani.

31. Lásd: W. A. 10/I:2,41, 5—10 (Adventstpostille 1522).

32. Lásd: W. A. 40/I:417,15—17 és 427,11—14. A „communicatio idiomatum” olyan tanítás, amelynek jelentősége van nemcsak a krisztológiában, hanem az etikában is. V. ö. *Wingren*: Die Predigt, 2. kiad. 1959, 261—277.

33. V. ö. W. A. 7:575,13—22.

34. Lásd: W. A. 20:58—61 (Annotationes in Ecclesiasten 1532). W. A. 33:404—407 (Wochenpredigten über Joh. 6—7, 1530—1532). Az anyagot itt nem lehet részletesen tárgyalni. „Méltányosság” és „csodás emberek” ugyanolyan funkciójú fogalmak, mint az „óra”. V. ö. W. A. 51:207,25—28 és 212,24kk; 255,37—256,6 (Ausleg. des Ps. 101, 1534—1535), W. A. 11:272,6—27 és 279, 24—34 (Von weltl. Oberkeit 1523), ahol „szeretet” és „természetes jog” problémátlannal vannak egymás mellé állítva.

35. W. A. 1:563,8 (Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute 1518).

36. Ez a főtéma a „Magnificat”-ban 1521-ben.

37. V. ö. W. A. 7:547—548 (Magnificat). Itt egyesítve van a krisztológia és a teremtéstan, a híd pedig a halál és a feltámadás.

38. V. ö. W. A. 7:546—549. Krisztológia, teremtéstan és etika egyesítve van, és a híd újra a halál és a feltámadás. Itt van a helye a Krisztusról, mint példáról szóló igehirdetésnek. Ez nem vezet el a hivatásról szóló tanítástól, hanem éppen ellenkezőleg: a hivatástól szóló tanítás középpontjára mutat.

39. W. A. 7:547,19—32.

40. Ez a merész formulázás előfordul Luthernél még kijelentő módban is: „Sic Christianus per fidem fit creator” V. ö. W. A. 27:399, 4—400,10 (Pred. 1528; Rörer). Egyébként ugyanilyen merész formulázás az is, hogy a keresztyén ember a felebarátjának a Krisztusa.

41. V. ö. W. A. 34/II:313,6—14 (Predig. 1531; Rörer). Nem szabad a „megvetést” elspiritualizálni vagy vallásosan értelmezni. Ezen a piszkos munka miatti finomkodó fintorgás értendő, ami a 16. században alig volt másképp, mint ma.

42. V. ö. W. A. 10/I: 322,17—323,19 (Kirchenpostille 1522), W. A. 17/II: 95,17—30 (Fastenpostille 1525), W. A. 10/I: 2,38—3,23 (Adventspostille 1522).

43. V. ö. W. A. Tischreden VI: 153,4—15 (Aurifaber, Nr. 6728).

44. V. ö. az 5. jegyzetet.

45. V. ö. a 28. jegyzetet.

Isten kétféle birodalma és Krisztus uralma

A Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottsága 1965-ben Lipszében és 1966-ban Bástadban tartott ülésén foglalkozott Krisztus uralmának mai kérdéseivel a két birodalomról szóló tanításra való tekintettel. Ebből adódtak a következő munkatételek. Ezeket a bizottság megvitatta, de azért nem tükrözik minden ponton a bizottsági tagok egyező véleményét. Főként a bibliai tematikát kell még tovább vitatni a bizottságon belül. A bizottság reméli, hogy ezek a tételek a bizottsági üléseken elhangzott referátumokkal együtt hasznosaknak bizonyulnak a teológusok között és a teológiai munkaközösségekben folyó tanulmányi munkák és viták közben.

I. A KÉT BIRODALOMRÓL SZÓLÓ TANÍTÁS ALAPJAI A BIBLIÁBAN

1. A Bibliában nem fordul elő a „két birodalom” kifejezés, és „két birodalomról szóló tanítás” sincs benne kifejtve, de alapjaiban megtalálható abban a bibliai bizonyágtételben, hogy Isten, az Úr Jézus Krisztus Atyja, aki a világot az evangélium által a végső üdvösségre készíti elő, azonos azzal az Istennel, aki Teremtő és Úr.

2. Az Ótestamentum következőképpen tanúskodik Isten jelenléte uralmáról:

a) Isten, mint Teremtő univerzális értelemben szuverén ura az egész természet- és embervilágnak;

b) Isten a tőle elidegenedett világból népet hív el magának, úgyhogy különleges értelemben Istene az atyáknak és királya Izráelnek.

3. Az Ótestamentum az ember magatartására nézve az egye-

temes emberit és különleges bibliait egymásra vonatkoztatja és összefoglalja Isten uralma alatt.

Ez sokféleképpen jut kifejezésre, például a törvényekben és a bölcsességi irodalomban. Ez az összefüggés középponti módon és példaszerűen jut kifejezésre a Tízparancsolatban. Benne egyrészt Istennek a szövetség népére való igénye szólal meg. Másrészt a parancsolatok tartalma messzemenően általános jellegű: a szövetség Istene a Teremtő, aki gondoskodik teremtményéről, és oltalmazza az ember életét, házasságát, becsületét, tulajdonát stb.

4. Az Ótestamentum Isten uralma kétféle módjának egységről nemcsak azzal tanúskodik, hogy a teremtő Isten azonos a szövetség Istenével, hanem azzal is, hogy Izráel népének kiválasztása az idők végére utal, amikor Isten teljes értelemben lesz királya a mindenségnek úgy, hogy megváltja népét, megújítja szövetségét, és kiterjeszti üdvösségét az egész teremtettségre.

5. Isten teremtő munkáját az egész világban, valamint Izráel népének kiválasztását, amiről az Ótestamentum tanúskodik, az Újtestamentum feltételezi és megerősíti. Az Újtestamentum központi üzenete azt mondja, hogy Isten teljesíti ígérését a megfeszített és feltámadt Jézus által. Ilyen értelemben tesz vallást Jézusról, mint az Úrról, aki által megvalósítja eszchatológikus uralmát. Isten kettős cselekvési módja, amelyet az Ótestamentum ismer, ilyen módon egyrészt megszűnik, másrészt mégis új formában folytatódik.

a) Egyrészt azt hirdeti az Újtestamentum, hogy Isten Jézus Krisztusban már megmutatta kegyelmének rejtett hatalmát: halottakat megelevenít, a nem létezőt létrehozza, és megigazítja a bűnöst, tekintet nélkül emberi erejére vagy erőtlenségére, hit által. Ezeknek az evangéliumban hirdetett tényeknek az üdvöt teremtő lényege nem válik ugyan közvetlenül láthatóvá, és csak a hitben fogható meg, de ezek a tények már kifejtik megváltó és megújító hatásukat a világban: a törvény által diszkriminált emberek visszavezettetnek az emberi közösségbe; a választó fal lerontatik, zsidók és pogányok, az ótestamentumi istennepe és a népek világa között; szolgák és urak, férfiak és nők egyek a Krisztusban. Az egész teremtettség jövőendő helyreállítása és megújulása így jelenik meg, ábrázolódik ki előre.

b) Másrészt kifejezetten óv az Újtestamentum attól a félreértéstől, mintha az üdv teljessége már itt volna, a halottak feltámadása már megtörtént volna, és a keresztyének dicsőségben uralkodhatnának. Még nem szabadultak meg a mindennapi élet kísértéseitől, szenvedéseitől és megpróbáltatásaitól. A régi ént még meg kell ölniük, és ez a hit engedelmessége által történik a különböző emberi viszonylatokban. A keresztyéneknek még Isten ítélőszéke elé kell állniuk, és cselekedeteik szerint kell számot adniuk. Mivel még „testben” élnek, érvényes rájuk nézve az, amit Isten mint Teremtő, Úr és Bíró cselekszik a világban.

6. Az Újtestamentum arról tesz bizonyosságot, hogy akik a bűn, a törvény és a halál hatalma alá vetett szolgák voltak, azok Isten szuverén kegyelme által Krisztus uralma alatt szabaddá lettek arra, hogy Isten minden teremtményét Isten gyermekeiként használják, anélkül, hogy visszaesnének bálványimádásba vagy törvényeskedésbe. Az Újtestamentum a keresztyén ember szabadságánál a teremtettséghez való viszonyában két vonalat érvényesít:

a) A keresztyén ember magatartását az evangélium felől alapozza meg, és követeli, hogy méltó legyen Krisztustól a keresztségben nyert elhívásunkhoz. Ezért magatartását az a szeretet határozza meg, amely nem számít kölcsönösségre és jutalomra, és magába foglalja a készséget a megbocsátásra és az igazságtalanság elszenvedésére Jézus szavainak és példájának megfelelően.

b) Az alapvető etikai követelményeket, ahogyan azok a Tízparancsolatban jutnak kifejezésre, az Újtestamentum nem hatálytalanítja. A keresztyéneknek meg kell tenniük emberi kötelességüket, hogy senkinek semmivel ne tartozzanak. Példa erre az adófizetés és a politikai hatalmaknak való engedelmesség. Rm 13 mutatja (v. ö. Rm 13, 3—5 és Rm 12,19), és a házitáblák is feltételezik, hogy a politikai tisztségviselők feladatait és kötelességeit nem az evangéliumból vezetik le, hanem ezek adva vannak a társadalmi struktúrákban a teremtés, illetve a történelem következtében. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezek a társadalmi struktúrák autonómok és az evangéliumtól érintetlenek maradnak, ahogyan ez több helyen világosan kitűnik, pl. Ef 5, 21—38; 1Pt 2, 18—25 stb.

7. A különbségtétel Isten világi és lelki birodalma között megfelel a bibliai különbségtételnek Isten általános világuralma és különleges eszhatológiai üdvözítő cselekvése között. Ennek a különbségtételnek azonban nem szabad elkülönítéssé lennie, mégpedig nemcsak azért, mert a „világi birodalom” is Isten szuverén uralma alatt áll, és mert Jézus Krisztust is a teremtés közvetítőjének és a mindenség Urának valljuk, hanem főként azért, mert az evangélium hirdetése szóval és cselekedettel kihat a világra, és eközben a világi munka és szenvedés hozzájárul a hitből megigazultak megszentelődéséhez.

II. AZ ÚN. KÉT BIRODALOMRÓL SZÓLÓ TANÍTÁSRÓL

1. Az élő Krisztus uralma ebben a világban

Jézus Krisztus nem a történelmi múlt alakja. Ő él, jelen van, és munkálkodik ebben a világban (Mt 18, 19—20; 28, 18—20). Munkája élő igéjében ér el minket, amely embereket hív el hitre és követésére szüntelen. Krisztus kormányozza a hívők szívét és lelkiismeretét, és így gyakorolja uralmát. Birodalma lelki birodalom.

De Krisztus uralma már ma is túlmegy a látható egyház határain, amely maga is „creatura verbi” (az ige teremtménye). Ahogyan Isten nagyobb, mintsem szívünk felfoghatná, úgy Krisztus birodalma is messzebb terjed, mint az egész egyház a világon.

Ha Krisztusnak ezt a birodalmát lelki birodalomnak mondjuk, akkor ezzel arra célunk, hogy Krisztus az uralmát csak úgy gyakorolja, hogy megragadja az emberek szívét, hitét, meggyőződését. Ha másképp értenénk Krisztus uralmát, akkor az külsőleges uralom volna, amelyet nem lehetne kényszer nélkül gyakorolni. Krisztus akkor külsőleges törvényadó, új Mózes volna, és az evangélium forradalmi program volna. A bűn a világnak az az állapota volna, amely ellenkezik ezzel a programmal, és a krisztusi üdv azonos volna egy új renddel, amelybe az embereknek bele kellene illeszkedniük.

De Krisztus birodalmában Isten gyermekeinek szabadsága érvényesül, és Krisztus békéjében azok részesülnek, akik megnyílnak előtte hitben és szeretetben.

2. A teremtő Isten világoralma

Isten persze még egy másik módon is munkálkodik a világban. Ő mindenek teremtője, és mindent a kezében tart. Ennek a világnak a fenntartására és kormányzására felhasználja az embereket is, akiket közösségi életre kapcsol össze házasságban, családban, népiségben, államban, társadalomban stb. Ő ad nekik hivatást és tisztséget, és így közvetlenül állítja őket feladatok elé a felebarát szolgálatában és a világ szolgálatában. Az emberek az ő szolgálatában állnak, akár tudják, akár nem, akár hisznek Istenben, akár nem. Ez Istennek rejtett uralma, a Teremtőnek olyan működése a világban, amelynek nyoma elvész a szemünk elől.

Isten törvénye, amellyel a Teremtő fenntartja világát a világ közvetítésével ér el minket. A törvény hirdetése és magyarázása is folyik az igehirdetés révén, de mégis szükség bibliai, krisztológiai, egyházi (püspöki, zsinati) közvetítésre, hogy érvényes legyen. Ezen alapul ennek az isteni törvénynek az egyetemessége: érvényes minden emberre. Az etika az emberségünkkel adott feladat, keresztyének és nem keresztyének erkölcsi egyetértésben tudnak cselekedni. A törvényt, amely emberségünkkel van adva, és a helyzetet, amely cselekvésre szólít minket, az ész segítségével kell értelmeznünk. Ezért a világ világiasságában is annak az Istennek az uralma alatt állunk, aki ezt a világot teremtette és teremti, és aki nekünk benne és általa jó adományokat ad.

Az elrejtett Istennek ezt a működését tehát meg kell különböztetnünk Krisztusnak az ige által a szívek felett gyakorolt lelki uralmától. De ő egy és ugyanaz az Isten, és Jézus Krisztus Atyja, aki nyilvánvalóan és rejtetten az evangélium ígében és a tör-

vényben gondját viseli teremtményének, és megőrzi a jövő számára. (Az a gondolat, hogy a praexistens Krisztus már a teremtésben részt vett [Kol 1, 16k], nem változtat ezen a megállapításon, mert itt is a mi világvalóságunkban elrejtett titokról van szó, nem Krisztus nyilvánvaló működéséről emberré létele után.)

3. Az evangélium forradalmi ereje

Ezzel a kettős meglátással forradalmi erejű az evangélium. Az evangélium által hitre elhívott embert szabaddá teszi a szolgálatra a világban. Visszaadja neki azt a relatív önállóságot, amelyet az ember a teremtéskor kapott Istentől. Ezt eredményezi a megigazulás a hit által.

Az evangélium élesíti az emberek lelkiismeretét, és nyugtalanná teszi a világban levő igazságtalanság láttán. Felindít a harcra az emberek közötti igazságért. De az embert szabaddá is teszi szívében a világ törvényétől. Az evangélium erőt ad az ellenállásra ott, ahol a világ kísértésbe visz, ahol a technika kiváltja az emberek romboló erőit, és ahol az önérvényesülés kirobbantja a gyűlöletet. Ahol a sors vagy a történeti szükségszerűségek kényszere elzárja a jövőt, ott megnyitja az evangélium a reménységet: a teremtő Isten az új kezdetek Ura, ő a nem várt és meg nem érdemelt dolgok Ura.

4. A reménység ereje és az ún. két birodalomról szóló tanítás

Krisztus működése lelki birodalmában a jövő felé mutat, mert hitben élünk, nem látásban. Még nem teljesedett be Krisztusnak az az igénye, hogy a távoliak és „minden nép” (Mt 28, 19) országába jöjjön. Még felismerhető az Úr gyülekezete a világ előtt azokról a korlátokról, amelyeket magának a világgal szemben felállított. Még el vannak választva a felekezetek azokkal a határokkal, amelyeket a rájuk bízott igazság lelkiismeretes megőrzése céljából szükségesnek tartanak. Még nincs „egy nyáj és egy pásztor” (Jn 10, 16). De a teremtő Isten láthatatlan működése a világban szintén a jövő felé mutat. Isten keze még rejtve van a világ folyásában, és a törvény még nem ismerhető fel az ő szeretete munkájaként. A történelem még színhelye a harcnak Isten irányító keze és az ember elmosódott akarata között. A történelem célja emberi szem számára még homályba van burkolva.

A keresztyén reménység mégis világosság a világban. Túlnéz a jelen bajain, és már most is annak a világosságába helyezi az embereket és a világot, amit Isten készített számukra. A keresztyénségnek vigyáznia kell, hogy a világ állapotába való beletörődést ne tekintse a józanság keresztyén erényének, és hogy ne vétkezzék a reménység ellen. A reménység a hit egyik formája (Zsid

11, 1), és ahhoz a háromsághoz tartozik, amely életünket hordozza (1 Kor 13, 13: hit, remény, szeretet). Isten eljövételének reményében Istennek az a működése is világos és osztatlan, amely a világnak ebben az állapotában még két különböző formában jelenik meg. A reménység erőt és bizodalmat ad nekünk arra, hogy az eredménytelenség látszatával és emberi ellenkezéssel szemben is betöltsük Krisztus törvényét (Gal 6, 2: egymás terhét hordozzátok!).

5. Kritikai észrevételek az ún. két birodalomról szóló tanításról

Ennek a szakasznak első két pontja Luther ún. két birodalomról szóló tanításának fő irányvonalait akarja kifejezni. Luthernek olyan felismeréseiről van szó, amelyek sohasem jelentek meg igazi „tan” formájában. Luthernek ezt a felismerését az evangélikus egyház hitvallása is több helyen feltételezi, de — eltekintve „az egyház hatalmáról” szóló tanításban történt alkalmazásától — nincs ilyen című tantétel a hitvallási iratokban.

Viszont már korán jelentkeznek félreértések és visszaélések a lutheri reformációnak ezzel a nélkülözhetetlen keresztyén meglátásával kapcsolatban.

Krisztus lelki országát már Melanchthon messzemenően azonosította (Kálvinhoz hasonlóan) az egyházzal, és arra törekedett, hogy elhatárolja a „sátán birodalmával” (regnum diaboli) szemben. Luthert ezen a ponton nem érdekelte semmiféle elhatárolás.

Gyakran rejtőztek elavult társadalmi képletek a két birodalomról szóló tanítás oltalma mögé, mintha az evangélium konzervatív vagy restauratív társadalmi rendek létét garantálná. Az evangélium ezzel szemben a jelen és a jövő felé fordul.

Gyakran értették Istennek a két birodalomban való uralmát valamilyen keresztyén magánszféra különválasztásának a közéleti szférától, amelyben nem érvényesek a keresztyén szabályok. Máskor ezt a különbséget az individuál- és szociálétika különbségével azonosították. Ehhez fűzték azt a vádat, hogy a két birodalomról szóló tanítás a keresztyénség nevében támogatja a kettős morált. De valójában az individuális élet is állhat a szigorú isteni törvény alatt, és másrészt a közélet rendje is éreztetheti a keresztyén ember kezében a szeretetet.

Az is durva félreértés volna, ha a világi birodalmat kivonnánk a keresztyén felelősség és megítélés követelménye alól. Ugyanígy gyakran szolgált az újabb történelemben a törvényről szóló beszéd a világi birodalomban minden könyörtelenség és politikai brutalitás mentségére.

Mindezeket a félremagyarázásokat határozottan el kell ítélni. Ahogyan a két birodalom egységet alkot az egy Istenben és Jézus Krisztus Atyjában, úgy van meg belső egységük abban is, hogy

minden keresztyén részese mindkét birodalomnak: mindkettő találkozik a szívében.

Ezek a félremagyarázások azonban mégis a lutheranizmus történetébe messze visszanyúló gyökeret érintenek, mégpedig azt a pesszimizmust az antropógiában, amelynek következménye az az elképzelés, hogy a bűnös embert a törvény szigora alá kell kényyszeríteni. A teológiai antropológia radikális bűn-tanát empirikus módon erkölcsi tehetetlenségnek és az ész iránti bizalmatlanságnak értelmezték. Ezen felül ebből a pesszimista antropológiából olyan politikai következményeket vontak le, amelyek a tekintélyi elvre épülő patriarchalizmust támogatták. Így azután megbénult a lutheranizmus arra, hogy megálljon a felvilágosodással szemben, és hogy megértse a demokratikus államrendszert, legalábbis Németországban. Ezen a ponton kell elkezdeni a jövőben az etika feltételeinek a felülvizsgálatát.

III. KRISZTUS KIRÁLYI URALMÁNAK ESZMÉJE

A) 1. Krisztus királyi uralmának a gondolata messzemenően uralkodóvá lett a mai teológiában, mégpedig részben azért, mert innen közvetlen kapcsolat adódik a szociáletika területé felé. A keresztyének már mindig így beszéltek az evangélium jelentőségéről, és így juttatták kifejezésre hitüket, de ennek a gondolatnak a középponti helyzete a mai teológiai diszkusszióban és alkalmazásának hatása viszonylag új. Ez elsősorban a háború utáni idők egyik jelensége, amely mindenestre az egyházban és a társadalomban végbemenő korábbi fejleményekre megy vissza.

2. Ha megkíséreljük megállapítani e gondolat egyre inkább kialakult középponti helyzetének mértékét és módját a jelenlegi teológiában, akkor a következő tényezőket kell figyelembe vennünk:

a) Egyik tényező az a felismerés, hogy elégtelenek, sőt megtevesztők azok a régebbi teológiai formulázások, amelyek az egyháznak a világhoz való viszonyát akarták megvilágítani és a keresztyén embert társadalmi feladatának megértésére akarták vezetni. Úgy látszik, hogy főként a második világháború mutatta meg a két birodalomról szóló tanítás megbízhatatlanságát, ahogyan korábban a gazdasági világválság a „szociális evangélium” elégtelenségét bizonyította be.

b) Krisztus uralmának fokozódó hangsúlyozása egybeesik az ökumenikus mozgalom növekedésével. Az itt találkozó felekezetek nagyon különböző teológiai, liturgiai és kulturális hagyományok felől jöttek, de ugyanaz volt az Uruk. Ő egyesítette őket. Természetes és méltó volt, hogy az ökumenikus tanulmányi munkák és diszkussziók középpontjában a krisztológia állt, és hogy mindkét szempontot, mégpedig az egyházközi kapcsolatok szempontját és

az egyháznak a világhoz való viszonya szétágazó kérdését, a Krisztushoz, mint Úrhoz való középponti és egyesítő kapcsolatuk megvilágításába helyezték.

c) A bibliai kutatás területén már korábban mutatkoztak olyan folyamatok, amelyek főként Krisztus uralmára koncentráálódtak az Újtestamentumban. Ezt a látást tovább vitték és kiépítették jelentős személyiségek, akik széles köröket befolyásoltak.

d) Ezenkívül meg kell mondani, hogy Krisztus királyi uralmának a fogalma, ahogyan azt ma a legtágabb értelemben veszik, megfelel egy alaphangulatnak a keresztyének között, akik szükségesnek tartják, hogy Krisztushoz való tartozásuk magába foglalja világi életüket is, és mindenekelőtt számoljon azzal a kívánságukkal, hogy javítsák életfeltételeiket a világban. Ez az eszme ezenkívül megfelel sok ember érzésének a világ különböző részén — keresztyének és nem keresztyének között egyaránt —, hogy az egyház gyakorlatilag és pozitív módon törődjön olyan dolgokkal, amelyek az emberek közös javát szolgálják.

e) Ezzel kapcsolatban viszont abba a hibába sem szabad esnünk, hogy hagyjuk a kegyes embernek, hogy uralkodjék a világon. Sokkal inkább van okunk arra, hogy világi kérdésekben bizalmatlanok legyünk a keresztyén ember véleményével szemben. Az olyan Krisztus, aki csak az egyház Ura, vagy aki csak a keresztyének által hat a világra, úgy látszik, messzemenően érdektelen a természettudomány világa, valamint a társadalmi, gazdasági és politikai adottságok szempontjából. Úgy látszik, szükség van Krisztus uralmának olyan kiszélesített, revideált fogalmára, amely ennek az új szekuláris világnak szól. Ezt az alkalmazkodást próbálták végrehajtani a Krisztus uralma fogalmának legújabb kifejtéseiben.

B) 1. Krisztus uralma az újtestamentumi bizonyágtétel középpontjában áll, akár Krisztusnak (Messiásnak), akár Úrnak (Kyriosnak), akár Isten Fiának vallják Jézust. Ennek megfelelően Jézus Krisztust a keresztyének minden időben Uruknak vallották, „aki ül az Atya Isten jobbján, ahonnan eljön ítélni élőket és holtakat”. Még olyan időkben is, amikor keveset foglalkoztak Krisztus uralmának gondolatával, az egyház mindenekfelett álló Úrként dicsőítette és tisztelte őt énekeiben.

2. Amikor Jézust Krisztusnak és Úrnak vallják, ez azt jelenti, hogy ő a messiási uralkodó, és hogy általa valósul meg, és fog megvalósulni Isten szuverén eszhatológiai uralma. Krisztus uralma nem ebből a világból való, az Atyától adatott át neki, aki őt a halálból feltámasztotta. Hogy Jézus Isten jobbján ül, ez azt jelenti, hogy uralmát az Atyával való egységben gyakorolja, hogy felette áll térnek és időnek, és hogy részesedik Isten szuverenitásában.

3. Krisztus uralma univerzális, és sohasem azonosítható bizonyos embercsoportok uralmával. Az Újtestamentum himnuszi részeitel hangsúlyozzák, hogy neki alávetett minden kozmikus hata-

lom, az univerzum hatalmai ugyanúgy, mint a természet és történelem személy feletti struktúráinak hatalmai. Krisztusnak ez a királyi uralma azonban még nem lett vélegesen nyilvánvalóvá. Ebben a világban még megmarad a vele való ellenkezés, sőt talán még növekedni is fog. Uralma keretében harcol ellenségeivel, míg utolsó ellensége a halál is legyőzetik. Az univerzális uralmáról szóló hitvallás magába foglalja azt a meggyőződést, hogy ő az ura a jövőnek, övé lesz a végső győzelem, mert ő mindenek bírója.

4. Jézus, mint akinek megadatott minden hatalom, azzal bízott meg apostolokat, hogy hirdessék az evangéliumot, és tegyenek tanítvánnyá minden népet. A megdicsőült Úr hatalmának jeleként a Szentlelket adta mindazoknak, akik hisznek benne. Ezzel ő az egyház Ura, és az egyház a teste. Jézus nem az egyház törekvései révén lett Úrrá, hanem mert már ő az Úr, azért küldi ki követeit, és gyűjti népét. Az evangélium és az egyház által hirdettetik Jézus univerzális igénye.

5. Az a hitvallás, hogy Krisztus a világ Ura és nemcsak az egyházé, a következőket jelenti a hívők számára:

a) Az üdvösség nem saját törekvésünktől függ, hanem már adva van Jézus Krisztusban („extra nos”). (Az indicativus az imperativus előtt áll.)

b) Semmi más hatalom, intézmény vagy eszme nem léphet fel hasonló igénnyel.

c) Semmi, se vereség, se halál nem választhat el az Isten szeretetétől (Rm 8, 31 kk).

d) Krisztust nyíltan kell hirdetni az egész világnak, uralma nem korlátozódik a vallásos élet magánterületére.

e) Krisztus a szolgálótól engedelmességet és hűséget vár az élet minden területén. A keresztyéneknek az adott társadalmi helyzetben is a mennyei Úrnak tett szolgálatként kell végezniük szolgálatukat. Ezzel nem mondjuk azt, hogy magatartásunk minden szabályát Krisztus uralmának gondolatából kell levezetni. Többnyire az Újtestamentumban sem teszik ezt.

6. A megdicsőült Úr, akiről vallást teszünk, a megfeszített názáreti Jézus. A teológiai magyarázat és alkalmazás feladata, hogy úgy formulázza a Krisztus uralmáról szóló tanítást, hogy ez a tény el ne homályosodjék.

C) Jézus királyi uralmának fogalma, mint minden más teológiai formula is alkalmat ad félreértésekre és félremagyarázásokra. Ezek közül a következőket említjük:

1. Jézus Krisztus királyi uralmának a világ feletti ontokratikus és triumfalistikus uralomként való értelmezése. (Ez figyelmen kívül hagyja azt aényt, hogy Isten uralma Krisztus által el van rejtve a teremtettség struktúráiba, úgyhogy amikor az ember állandóan Isten követelésével találkozik a felsőbbbséggel, a családdal, a felebaráttal kapcsolatban, ez a találkozás mindig elrejtett

és kétértelmű. Isten uralma Krisztus által a teremtettségben dinamikus gondviselésének kétértelműségével és ítéletével, követelésében és áldásában ér el minket.)

Ez a félreértés a történelem folyamán teokráciában és ekkleziokráciában jutott kifejezésre: abban a hitben, hogy Isten a világot az egyház által kormányozza, akár hierarchikus intézménynek, akár a választottak gyülekezetének tekintik azt. Amikor a „kegyesek” rákényszerítik a törvényt az „istentelenekre”, akkor elfelejtik, hogy a törvény betöltése az ember totális feletét követeli istentiszteletben és engedelmisségben Isten iránt, olyan feleletet, amely Isten Lelkének jelenléte és ereje nélkül lehetetlen.

2. Egy másik félreértés Krisztusban világi törvényadót lát úgy, hogy az Isten kegyelmes ajándékaról szóló evangéliumot az új engedelmisség követelésévé változtatják, vagy a keresztyén engedelmisséget anakronisztikus és betű szerinti utánzásnak értik (miközben elmulasztják figyelembe venni a különbséget az ő helyzete és a mi történeti helyzetünk között). Mind a két koncepció elveszti az evangélium szabadító erejét, és az embert újra a cselekedetekből való igazság útjára tereli, azzal az elképzeléssel, hogy Isten jóindulata megérdemelhető becsületességgel vagy megfelelő teljesítménnyel.

3. Egy harmadik félreértés isteni szankcióval látja el vagy a fennálló rendet, vagy a világi javító programokat, vagy a forradalmat. Ez az álláspont Krisztus akaratát azonosítja vagy a status quo-val, vagy — mint ez újabban történik — a politikai vagy kulturális rend változásával, és megfélemezik nemcsak minden emberi tevékenység ambivalenciájáról, hanem az emberi törekvés és az isteni szándék közötti különbségről is.

4. Az egész szociáletikának a Krisztus királyi uralmából való levezetése ki van téve annak a veszélynek, hogy bizonyos körülmények között az evangéliumot törvénné változtatja, és így a keresztyén engedelmisséget az isteni kegyelemre való szabad feleletből Isten ajándékainak megszerzésére való aggságos törekvéssé teszi. Így a törvény alatti élet lép a Krisztusba vetett hit által kegyelemből való megigazulás helyébe, amely az Isten módja uralmának megvalósítására. Ebből következik a szabadság elvesztése, és az az önhitt és hiábavaló kísérlet, amely Isten országát emberi tevékenységre és bölcsességre akarja alapozni.

D) A Krisztus királyi uralmáról szóló tanítás e félreértéseinek és gyengéinek elkerülése céljából a következő pontokra kell figyelemmel lennünk:

1. Krisztus uralma hitbeli, és nem az analízis számára hozzáférhető ontológiai valóság. A bibliai üzenetben a Jézus Krisztusról, mint Úrról való vallástétel jellegzetesen doxológiai, és elismeri annak az Istennek a személyes uralmát, aki a názáreti Jézusban jött el.

2. Minden más uralomtól eltérően Krisztus uralma nem hata-

lom, eredmény vagy győzelem felmutatásában, hanem szolgálatban és szenvedésben nyilatkozik meg. Krisztus igazi uralma nem érthető a teológia crucis nélkül, ez azt jelenti, hogy Krisztus éppen mint megfeszített és halálba menő Krisztus az Úr, aki még szenvedésében és vereségében is nélkülöz minden világi reménységet. Következésképpen Krisztus uralmával ellenkezik minden törekvés, amely az élet különböző területeinek keresztyén uralom alá vonását célozza.

3. Krisztus uralmát a világban csak a „már” és a „még nem” dialektikájával lehet kifejezni. Krisztus a szekuláris világ igazi Ura, de alattvalói lázadnak ellene. Amikor keressük az útját, hogy ebben a világban Krisztus uralma alatt éljünk, gondolnunk kellene arra, hogy ez a világ Jézus Krisztus Atyjának teremtése, és a világ mint Isten teremtménye jó: közvetítője Isten számunkra készített ajándékainak és területe az alkotó emberi tevékenységnek is. Így a teremtettség területe egyúttal az ész területe is. Ennek következtében a keresztyén ember nemcsak tud, hanem köteles is minden más emberrel együttműködni az emberi jólét és igazságosság kérdéseiben. Ezen a területen az ész az irányadó. Még az is lehetséges, hogy a pogány jobb eszköz az Isten kezében, mint a keresztyén. Krisztus királyi uralmát nem volna szabad kizárólag a megváltás tényéből levezetni. Fenn kell tartanunk a teremtés és a megváltás egységét ugyanúgy, mint a kettő megfelelő megkülönböztetését.

E) 1. Ha a Krisztus királyi uralmáról szóló tanítás a teremtés világának jelentőségét is érvényesíteni akarja, akkor az egyháznak munkája közben az értelemről és realizmusról kell vezetnie magát.

a) Az egyháznak komolyan kell vennie a világ társadalmi és történeti adottságait, valamint az egyház történeti életének tapasztalati tényezőit. Tudatosítanunk kell például, hogy egy bizonyos missziói és teológiai imperializmussal kísérlet történt arra, hogy Ázsia és Afrika egyházaira rákényszerítsék a teológia és kultúra hagyományos európai és amerikai formáit. Nekünk sokkal inkább arra kell törekednünk, hogy célba vegyük minden egyes kultúra problémáit különböző konkrét szempontjaival.

b) Az egyháznak készen kell lennie arra, hogy tanuljon a kutatások eredményeiből az antropológia, a szociológia, a pszichológia, a közgazdaságtan és a politikai tudományok területén, hogy így exakt módon értse minden egyes helyzet dinamikus jellegét. Minden kultúrának megvan a maga különleges módja az emberi tapasztalatok kiértékelésére és önértékelésének, valamint a világhoz és az emberi társadalomhoz való viszonyának kifejezésére.

2. A hasonlíthatatlanul nagy ajándék, amelyet az egyháznak el kell juttatnia minden emberhez, és amely a legnagyobb jelentőségű: az evangélium az Isten szeretetéről, az örömhír a bűnös ember megigazulásáról. Az ember Isten képére teremtett, és nem juthat el igazi emberséghez Teremtőjével való megbékélés nélkül.

3. Az evangélium hirdetése magában foglalja a missziói határ-
átlépést és az azonosulást az emberekkel minden fajból, nemzet-
ből, kultúrából és társadalmi csoportból.

4. Krisztus uralma alatt kell, hogy azok az emberek, akik az
ige és a szentségek által részesednek Krisztus életéből, egymással
is közösséget tartsanak, egymást szeretetben elviseljék, és egymás-
nak megbocsássanak. Ha a hit és szeretet egysége az emberek kö-
zött mindkét nemből és minden korcsoportból a különböző nemzeti,
társadalmi és faji eredetük ellenére megvalósulna a gyülekezetek-
ben éppenúgy, mint ökumenikus viszonylatokban, akkor adná az
egyház az igazi emberség példáját, amivel tartozik a világnak.

5. Ha az egyház sajátos feladatát megfelelő módon teljesítené,
akkor ez egymaga jelentős hatással volna a társadalomra. Viszont
képtelen sajátos feladatát hathatósan elvégezni, ha tagjai elhanya-
golják azokat a kötelességeket, amelyek őket minden más emberrel
együtt terhelik. Ezek a kötelességek a legegyszerűbb személyes kö-
telezettségektől az összetett etikai problémákig terjednek,
amelyek a modern tudomány, technika és gyógyászat, valamint a
gazdasági és politikai igazságosság kényszerítő szükségszerűségei
következtében merülnek fel. Ez a felismerés, hogy ti. az igazi em-
berségért való küzdelem politikai és társadalmi szempontjai a szo-
ciális felelősségnek ebbe az összefüggésébe tartoznak, megszaba-
dítja ezt a harcot a szekularizált vallásosság és az álapokaliptikus
rajongás veszélyétől, egyúttal leleplezi azt az igényt, hogy ezek-
nek a kérdéseknek a tárgyalásához különleges keresztyén megvi-
lágításra van szükség.

Hogyan prédikáljunk ma?

„Nem a tegnap, hanem a holnap számára képezünk ki igehirdetőket”, mondotta a legutóbbi jeni nemzetközi gyakorlati teológiai konferencián elhangzott nagyhatású előadásában („Grundsätze der praktischen Theologie”) G. Casalis professzor. Ez a mi számunkra azt jelenti, hogy azt a történelmi helyzetet tartjuk szem előtt, amelyben élünk: a Magyar Népköztársaságot s annak szocializmust építő társadalmát, amelynek magunk is tevékeny tagjai vagyunk. Így tehát, ebben a jelenben élve és a jövőbe tekintve kell igehirdetésre készülnünk.

Abban a helyzetben, amelyben egyházunknak is mindig újra fel kell venni a küzdelmet az esetleg jelentkező politikai reakcióval, nagyon világosan, *félreérthetetlenül* kell megfogalmaznunk mondanivalóinkat. Ezzel kapcsolatban, többek között, a következő szempontokra is kell figyelmet fordítanunk.

Igen sok igehirdető gyakran „benneragad” a *textusban*. Nem nyújt mást, mint annak parafrázisát. Arról beszél, amit Ábrahám, Mózes, Pál stb. mondtak, vagy tettek a maguk idejében és helyzetében. Ahelyett, hogy ezt a bibliai üzenetet áttenné a mába, s kihúzná a vonalat napjainkig. Ez a tétova, bátortalan magatartás tarthatatlan. A prédikációnak nem a múltba kell vezetnie mai hallgatóit, hanem eligazítást kell adni a jelen élet időszerű kérdéseiben. Nem általában embereknek, hívőknek prédikálunk, hanem ma és itt, tehát a magyar életben s 1967-ben élő gyülekezeti tagoknak. A *textus* ma a hallgatókat teljesen más történelmi, társadalmi stb. helyzetben találja, mint amelyben annak idején, évezredekkel ezelőtt a próféták és apostolok ajkán elhangzott.

Az igehirdetők sokszor nem mernek világosan, egyértelműen állást foglalni *politikai kérdésekben*. Pedig ez is hozzátartozik ahhoz, hogy prédikációnk ne valamely „időtlen” és általános vallásos elmélkedés legyen, hanem a ma emberét megszólító és felelősségre indító, cselekvésre elhívó szó. Mégpedig nemzetközi és hazai vonatkozásban egyaránt. A prédikációnak nem lehet elmenni az emberiség nagy kérdései mellett. Ezeket mindig konkrété is néven kell nevezni. Nem elég általában szólni a népek és fajok egyenjogúságáról, hanem pl. rá kell mutatni arra, mi a sorsa ma az Egyesült Államokban egy négernek, hogyan nyomja el egy törpe fehér ki-

sebbség brutális módszerekkel Dél-Afrikában az őslakosságot, s fosztja ki mindenéből. Amikor arról szólunk, hogy Isten békét akar a földön, rá kell mutatni a vietnami háború borzalmaira, az amerikai agresszió jogtalanságára, hadviselésének embertelenségére. S ezt mindig újra meg kell tennünk. Ne gondoljuk, hogy ha egyszer-kétszer megemlítettük, már jól végeztük dolgunkat. Hiszen ezek a kérdések még megoldatlanok, égetnek, és mindig újra szenvedést okoznak emberek ezreinek. Mindig újra foglalkoznunk kell tehát velük. Ez nem „napi politika”, mint némelyek talán vélik, hanem konkrét prédikálás. Az a felfogás, hogy „a politika nem való a szószékre” nagyon is átlátszó, és valójában a legmasszívabb politizálás. Vagy menekülés a felelősségvállalás elől, vagy éppenséggel negatív előjelű politizálás. Tehát a szeretet parancsának megtagadása.

Szembe kell néznünk azzal a kifogással is, hogy ha az emberiség s ma élő emberek konkrét, mindennapi kérdéseiről beszélünk akkor a „*teológiát antropológiává változtatjuk*”. Ez már csak azért sem áll, mert abban a pillanatban, amikor Jézus Krisztus nevét kimondjuk, máris állást foglaltunk az ember és minden emberi kérdés mellett. Amikor Isten ígéje testbe öltözött, akkor Isten ezzel a tetteivel vállalta az emberi élet kérdéseit, gondjait. S ezzel azokat a Jézus tanítványainak és követőinek is a gondjaivá tette. „Az emberekkel való feltétlen szolidaritásban kell élnünk”, mondotta többek között már idézett előadásában Casalis. Nem lehet olyan emberi gond, a jóért való fáradozás, tervezés, ami távol állana tőlünk. Hiszen Isten ígéje mindig „emberközel”, az emberhez szól, és az emberért szól. Ez viszont konkrétan azt is jelenti, hogy mindig ott a helyünk az elnyomottak, a kizsákmányoltak, az agresszió és az imperializmus áldozatai mellett. Mégpedig teljesen önzetlenül, nem valamiféle „külön egyházi érdeket” keresve, hanem azt nézve, ami az embereknek használ. Az egyház nem önmagáért van, hanem a szolgálat létformájában él, másokért, az emberekért. S ne féljünk ettől a kifejezéstől sem: ami az embereknek használ. Nem valamiféle sivár hasznossági elv kifejezése ez, hanem az apostoli intelem megszívlelése: a kegyesség mindenre hasznos (I. Timótheus 4,8). Nem igazi kegyesség, hit az, amely nincsen hasznára a felebarát-nak.

Ez a felebarát: a kortárs. Azok az emberek, akikkel együtt élünk ebben a mai világban, hazánkban, társadalmunkban. Az ő javukat kell keresnünk, s erre kell indítani a prédikációnak is.

Ezzel mai prédikálásunk egy újabb fontos vonására akarunk rámutatni: az *etikai, közelebbről szociáletikai jellegre*. Az ilyen irányú érdeklődés nem véletlenül került világszerte a teológiai érdeklődés homlokterébe. Prédikációnak el kell indítani valamely erkölcsi cselekvésre a hallgatókat. Az ige indikativuszai imperativuszokban torkoltnak. Isten ajándéka mindig feladat is. Még ha nem is minden bibliai textus ad közvetlen etikai indításokat, a megszólító ige mindenképpen feleletet vár. Egyik fiatal lelkészünk

a minap kissé élesen így fogalmazta ezt: „Úgy érzem meg kell tanítanom az embereket helyesen cselekedni —, s esetleg csak utólag kell megmondanom nekik, hogy miért kell épp így cselekedniök”.

„De hát ki az én felebarátom?” — vetik fel a kérdést néha ma is az igehirdetők és igehallgatók. Ezzel a kérdéssel ma is, mint egykor a bibliabeli írástudó, ki akarnak bújni a konkrét felelősségvállalás és cselekvés kötelezettsége alól. A jó prédikációnak meg kell mutatni azokat a mély és széles távlatokat, amiket az erre a kérdésre adott helyes felelet ma felölel. A közvetlen előttünk álló feladatok szembetűnőek. Család, munkatársak, szomszédok hagyományosan felbukkannak az igehirdető látószögében, mindezeknek azonban nem általánosságban s mintegy időtlenül szabad jelentkezők. A munkaerkölcs pl. ilyen kérdéseket kell, hogy felvessen: Hogyan állok helyt a termelőszövetkezetben, a falu közös javáért való fáradozásban? A közvagyon, a társadalmi tulajdon, legyen az akár csak egy telefonfülke berendezése, a gépállomás gépei, vagy valamely közhasználatú közlekedési eszköz, stb. — Csáki szalmája-e számomra, vagy olyan értékek, amikkel — bibliai szóval élve — teljes hűséggel kell sáfárkodni? Amikor prédikálásunkban a felelősségről szólunk, akkor ez nem a Pál apostol korabeli Római Birodalom, vagy a Luther-korabeli fejedelemség, nem is valami elvont eszme, hanem nagyon konkrétül a Magyar Népköztársaság államrendje, s ezen belül is, ismét egészen konkrétül a falu, a város tanácsa, előljárói. Emberek, népünk vezetői, akiket felelősségteljes munkájukban minden erőnkkel támogatnunk, segítenünk kell, hogy jól s egyre jobban munkálhassanak.

A két világháború között és alatt sokat vétkeztek az igehirdetők, a sovinizmus, nacionalizmus vonalán. Részben talán azért is, most mintha az ellenkező végletbe esnének: az *igazi, patrióta hazafiság* alig kap hangot szószekeinken. Pedig a szülőföld, az édes magyar haza szeretete, a néphez való hűség nem idegen téma a reformáció egyházában. A 16/17. század magyar reformátoraitól, prédikátoraitól, vagy az 1848—49-es szabadságharc igehirdetőitől, Haubnertől, Székácztól, Rázga Páltól lehet e tekintetben is tanulni. Prédikálásunkból is ki kell tűnni, hogy ennek a hazának, a Magyar Népköztársaságnak vagyunk hűséges fiai, polgárai, amely boldogulást, előmenetelt akar biztosítani minden honfinak.

Ez az igazi hazafiság nem korlátja, de inkább ösztönzője az igazi internacionalizmusnak, a népek közötti barátság, testvériség eszméjének. Tekintetünknek tehát, amikor a felebarátra gondolunk nemcsak a közvetlen közelünkben levőket kell észrevenni, hanem nagyon messze is kell ellátni. A technika századában a *világ egysége*, népek, világrészek sorsának összefonódása szinte kézzelfogható. Nem lehet számunkra közömbös távoli országok, világrészek embereinek gondja, problémája. S itt is egészen konkrétta kell válnunk. Az a prédikáció, amely megreked az általánosságokban rossz, mert hallgatóit nem figyelmezteti, nem tanítja, és nem kötelezi semmire sem. Ezért tehát, ha a békéről szólunk, meg kell világo-

san mondanunk, hogy a vietnami népnek akarunk békét, s általában mindig nevén kell neveznünk a földnek azt a pontját, ahol éppen most emberek szenvednek, véreznek, nélkülözik a béke áldásait. Ha a mindennapi kenyérről van szó, meg kell emlékeznünk megintcsak konkrétan azokról az emberekről, népekről, akik inséget szenvednek, akiket kizsákmányolnak. Mindig újra a prédikációban is fel kell emelnünk szavunkat a Németországban, de máshol is kísértő újfasizmus szelleme ellen. Ha a faji üldözés, megkülönböztetés kerül szóba — és szóba kell kerülnie — prédikációnkban, meg kell mondanunk, hogy ma Jézus nem ülhetne ellentmondás nélkül egy asztalhoz Dél-Afrikában, de az USA-ban sem egy néger emberrel.

A nagy nemzetközi kérdéseknek tehát mindig konkrétan is kell jelentkezni prédikációnkban. Hiszen hallgatóink az emberiségnek ezekre a sorskérdéseire bizonyosan választ keresnek. A templom semmiképpen nem lehet az a hely, ahova ezek elől a kérdések elől el lehet menekülni, hanem ellenkezőleg: ahol az ezek iránti fogékonyságot és felelősségérzetet a szívükbe lehet ültetni.

E néhány példa is szemléltetheti, hogyan érvényesül prédikálásunkban az egyház *diakóniai életformája*. Vagyis az, hogy nem önmagáért van, hanem azért, hogy szolgálatot végezzen az emberek között, tehát a világért van, hogy segítségét ajánlja fel az embereknek. Amikor Teológiai Akadémiánkon hallgatóinkat prédikálni tanítjuk, s amikor mindannyian mint igehirdetők az állandóan kötelező továbbképzésben munkálkodunk, ezeket a szempontokat kell többek között szem előtt tartanunk. S világosan meg kell mondanunk, hogy akik e szempontokat nem érvényesítik, azok nem jól prédikálnak. Ha még csak készülnek a lelkeszi szolgálatra, fel kell vetni a kérdést: alkalmasak-e arra egyáltalán? S ugyanezt a kérdést fel kell vetniök azoknak is, akik már benne állanak az igehirdető szolgálatban. Csak az lehet igehirdető ma, aki vállalja az egyház diakóniai életformáját.

Végül ideiktatok néhány szemelvényt homiletikai szemináriumi munk ezidei munkájából. Prédikációrészletek ezek, s természetesen magukon viselik a kezdők minden gyengeségét. Ha hibátlanok, tökéletesek volnának, akkor miért járnának még hallgatóink a homiletikai gyakorlatokra?

„Időszámításunk után 30. körül egy ember beszélget Jézussal. Többek között megkérdezi tőle: mester! Ki az én felebarátom? — Az 1500-as évek elején ez a probléma nem kérdés. El vannak foglalva a másik kérdéssel, hogyan találok kegyelmes Istent? Mindenki üdvözülni szeretne. A másik emberrel nemigen törődik. 1966-ban viszont mintha ez lenne a nagy kérdés világszerte országok, népek, közösségek és emberek között: Hogyan találhatnánk jóbarátokra, hogyan élhetnénk jól, egy közösségben, hogyan élhetnének országok és népek helyesen, békességben egymás mellett? Nekünk mindkét kérdést nagyon komolyan kell venni. Jézus korában mindkettőt

felvetették. A reformáció idején az elsőre tették a hangsúlyt: hogyan üdvözüljünk? Ma inkább a másodikról kell beszélnünk: ki az én felebarátom? Vegyük mindkettőt nagyon komolyan.” (2 Kor 3,4—6 alapján készült prédikációból.)

„Harmadszor a világ uralmát kínálja fel Jézusnak a kísértő. Mind a három kísértéssel kapcsolatban van a korabeli messiás várakozásokkal. Jézus azonban bebizonyította, hogy ő meghalni jött ezért a világért, hogy így megmentse. Az egyházak sokszor törekedtek világalomra, de Isten mindannyiszor ráébresztette őket arra, hogy nem ez az egyház igazi helye a világban, hanem az, amit Jézus is tett: az egymásért való élés, az egymás segítése szeretetben.” (Máté 4,1—11 alapján készült prédikációból.)

„A hegyen épített város a tanítványok közössége. Isten a keresztyéneket nem rejtette el, hanem kirakatba tette, hogy lássa a világ. Ezért a gyülekezet nem bújhat el. Részt kell vennie abban a feladatban, amit rábíztak. A hegyen épített városra már messziről felfigyel az utasember. Oda kell érkezni, ott kapok szállást, vacsorát, meleget, ... Levizsgázott az a gyülekezet, amelyik elbújt, s nem lehet felfedezni, vagy ellenkezőleg olyan magasan van, hogy nem lehet elérni, mert „zárt kegyességi csoportokat” alkot. Ki található otthonra az ilyen gyülekezetben?” (Máté 5,13—16 alapján készült prédikációból.)

Dr. Groó Gyula

„SEMPER REFORMARI”

Dékáni jelentés az Evangélikus Teológiai Akadémia 1966 — 67. tanévéről

Jelentésemet az elmúlt tanévről a zsoltár szavaival kezdem: „Áldjad, én lelkem, az Urat, és el ne feledkezzél semmi jótéteményéről” (Zsoltárok 103,2). Első szavunk a tanév végén a hálával áldozás Istennek azért, hogy Akadémiánk megint egy éven át végezhetette felelősségteljes, sokfelé elágazó szolgálatát. Hálát adunk Istennek az elvégzett munkáért, de a még ránk váró feladatokért is. Mindegyikkel nevelt minket a hitben, a Reá tekintő bizalomban és szeretetben.

A reformáció gazdag öröksége

A teológia széles területeinek szakkérdései és az egyház sok életmegnyilvánulása mellett ebben a tanévben főleg két nagy kérdés állt teológiai gondolkodásunk előterében: a reformáció mai értelme és a keresztyén felelősség világunk jövőjéért.

1967 a reformáció megindulása 450 éves évfordulójának jubileumi éve. Magyarországi Evangélikus Egyházunk egész éven át méltó módon akarja ünnepelni ezt a nagy évfordulót. Ebben jelentős részt vállalt Akadémiánk is. Reánk elsősorban az a kérdés hárult: miben kell látnunk a reformáció jelentőségét? Mit üzen ma, égető egyházi, társadalmi és világproblémáink között, az a korszakalkotó fordulat, amelyet Isten a wittenbergi szerzetes-professzor 95 tételével indított el a keresztyénségben?

Azt felelhetem a kérdésre: két nagyon fontos felismerésben látjuk a reformáció aktualitását. Az egyik az, hogy alapvető hitigazságai — ezek a mélyen biblikus igazságok — négy és fél évszázad múltán nemhogy vesztek volna értékükből, hanem kiteljesedtek és gazdagodtak számunka. A „sola gratia”, „solus Christus”, „sola fides” és „sola Scriptura” ma is változatlan alapjai egyházi, gyülekezeti és személyes hitéletünknek. Ma is úgy látjuk és tapasztaljuk, hogy az irgalmas felebarát megtalálásának útja az irgalmas Istenre találás. Csakúgy, mint Luther idejében! És hogy az egyedül üdvözítő és közbenjáró Krisztusba vetett hitünk ma — az atom- és kozmosz-korszak bonyolult világában — is a személyes megváltás, üdvösség útja, ugyanakkor a dinamikus, se-

gító emberszeretet kiapadhatatlan forrása az élet minden területén, mint ahogy azt Luther olyan klasszikus formában tanította 1521-ben, „A keresztyén ember szabadságáról” írott, híres munkájában.

„Szüntelen reformáció”

Luther felől azonban ugyanakkor úgy értjük a reformációt, mint olyan folyamatot, amely szüntelenül tart az egyházban. „Ecclesia semper reformari debet” — az egyháznak mindig reformáltatnia kell! Megszűn-
nénk a reformáció egyháza lenni abban a pillanatban, amikor mereven leköt-
nénk magunkat a XVI. század történeti reformációjának teológiai formulái vagy változhatatlan dogmákká formált tételei mellett! A refor-
máció *szüntelen megújulás*: Isten ígéje igazságának, életformálásának
állandó újra fogalmazása, újra megértése és élése. A „reformáció ma”
nem a történeti reformáció egyszerű reprisztinálása, hanem a Lutheré-
hoz hasonló engedelmesség az Írásban foglalt Krisztus-kinyilatkoztatás
íránt, a mi korunk, a modern technizált és az igazi életformájától el-
idegenedett ember mai kérdéseiben!

És itt találkozunk a másik nagy témakörrel, amely az elmúlt tanév
során is meghatározta teológiai gondolkodásunk irányát. Ez pedig: az
egyház és a keresztyén ember felelőssége az ember és az emberiség
jövőjéért. Tehát a keresztyén szeretet értelme mai világunkban. Ha szét-
tekintünk magunk körül a világban — és a helyes teológiai munka elemi
létfeltétele, hogy mindig Krisztus felől, de mindig a mai emberre és
világra nézzen —, ebben a hazában népünk szorgalmas munkájának
vagyunk a tanúi és részesei, hogy a szocializmus társadalmi rendje
tovább épüljön, mindenki asztalára jusson bőven kenyér, otthonok tíz-
ezrei épüljenek, és „a szellem napvilága” is eljusson mindenhová.
Milyen nagy kincs, hogy ezt a munkát békében végezhetjük! Mert
tágabb hazánkban, a nagyvilágban, továbbra is a háború lángjai vagy
zsarátnokai okoznak mérhetetlen emberi tragédiákat. Tovább tart a
„szégyenletes háború” Délkelet-Ázsiában, amely annyira ránehezedik
minden igazi keresztyén lelkiismeretre, mert hiszen „keresztyének” old-
ják ki a gyilkos bombákat, és adják ki a parancsokat a pusztításra.
Közel-Keleten a menekültek és otthonukból kiűzöttek százezreire gon-
dolunk, és a békéért fáradozó erők sikerét kívánjuk. Azt látjuk, hogy
vannak országok és egész földrészek is, ahol a szociális igazságtalan-
ság ma is az égbe kiált: ahol éhezéstől legyengült öregek, gyermekek
ezrei halnak meg naponta, míg mások dúskálnak a javakban, és rafinált
szórakozásokban élik életüket. Faji gyűlölet és igazságtalan megkülön-
böztetés okoz má is szüntelen belső megalázást és nélkülözést emberek
millióinak. S ezekkel a gyötrelmes kérdésekkel, feszültségekkel tele
világra ma is ráborul az atomháború félelmes árnyéka, amelynek tü-
zében pedig kínok közt elhamvadna mindaz, ami szép, jó és igaz Isten
teremtett világában.

Ebben a mai világunkban a „szüntelen reformáció” a keresztyén
szeretet vonalán valóban jelenthet-e mást, mint hogy az evangélium
hűsége, lelki szolgálatával együtt és ennek a szeretetben való gyümöl-
cseként őszinte készséggel segítjük népünket és kormányzatunkat tár-
sadalomunk rendjének, minél jobb és minél teljesebb emberi életünk-
nek építésében, itt a mi hazánkban, ugyanakkor pedig a világ keresztyén-
ségében a magunk hangjával és szolgálatával is segítjük a felelősség fel-

ébredését vagy ébrentartását a háborús tüzek és parazsak eloltására, az igazságos társadalmi rend előbbre vitelére, a faji és más, megosztó elmentések áthidalására, a Krisztus nyomában járó „eirénopoiói”, tehát békesség-szerzők, jó szolgálatával.

Ma már a kérdés nem az egyház „diakóniai életformájának” a szükségessége. Mert ezt józanul látó keresztyén teológus aligha vonhatja kétségbe! Hanem az, hogy *hogyan* segíthetünk az ember igaz emberségének és az emberiség jobb jövőjének bonyolult, minden értelmes és jó szándékú ember összefogását igénylő, konkrét kérdéseiben. Tehát a gyakorlati utak-módok szüntelen keresése, hogy Krisztus-hitünk egy-szersmind sokoldalú, segítők szeretetté, erkölcsi építő erővé váljék családai életekben, napi munkánkban, népünk és társadalmunk, a népek és az embervilág életében.

Személyi változások

Ez a két nagy téma — a reformáció mai értelme és mai etikai konzekvenciái — határozta meg elsősorban teológiai munkánkat a lezáruló tanévben. Mielőtt Akadémiánk belső életéről, itthoni és külföldi szolgálatainkról betérjeszteném jelentésemet, meg kell emlékeznem azokról a személyi változásokról, amelyek a tanév folyamán történtek. *D. dr. Vető Lajos* püspök, akinek fáradozására a lelkészképzés ügyéért és valláspszichológiai tudományos munkásságára mindig őszinte hálával gondolunk, nyugalomba vonult. Helyére az Északi Egyházkerület gyülekezetei *dr. Ottlyk Ernőt*, az egyháztörténeti tanszék professzorát, tizenhét éven át tanártársunkat, hívták meg egy akarattal a püspöki székbe. A tegnapi beiktatáson elmondtam Akadémiánk köszöntését és jókívánságait. Kedves Püspök Úr, engedj meg, hogy szeretetünket, bizalmunkat és jó reménységünket ez alkalommal is kifejezhessem Akadémiánk tanári kara és hallgatósága nevében, amikor búcsút veszünk tőled, mint az egyháztörténet professzorától, és köszöntünk itt, mint egyházunk új püspökét. Tudományos munkád gyümölcsei — az Isten-szeretet és emberszeretet mély összefüggésének, az Isten iránti és népünk iránti hűség összetartozásának feltárása egyházunk történetében, valamint egyházunk törvényalkotásának sok, jelentős része — továbbra is beleépülnek tanító munkánkba. Hadd köszönjem meg hosszú és lelkiismeretes professzori szolgálatodat Akadémiánk nevében, és hadd kérem továbbra is tudásodat, szeretetedet, segítő készségedet és imádságodat Akadémiánk szolgálata, a teológiai munka, a lelkészképzés ügye, a jövődjé fiatal lelkésznevezdeké iránt!

Változás történt a tanév során a Teológus Otthon vezetésében is. *Dr. Pálffy Miklós* professzortársunk, az Otthonnak nyolc éven át igazgatója, aki sok más lekööttsége mellett vállalta ezt a nagyon felelősségteljes, de nagyon szép, mert az ifjúságunkhoz legközelebb álló szolgálatot, másirányú megbízatása miatt megvált otthonigazgatói tisztétől. Köszönjük sokéves szolgálatát az Otthon élén, és áldáskívánással köszöntjük őt új tisztségében. Helyére az Akadémiánk tanári karának javaslatára egyházunk vezetősége *Koren Emil* pesti esperest bízta meg az Otthon vezetésével. Köszönjük, hogy olyan örömmel és olyan meleg szívvel vezette új szolgálatát fiaink között! A tanév elején kivált tanári karunkból *dr. Rédey Pál* intézeti tanár, akinek Akadémiánkon végzett, több évi szolgálatáért ez alkalommal is köszönetet mondunk. A tanév második felében nyugdíjba vonult *Balogh József* hivatalsegédünk,

akit magunk is még teológus-korunkból ismerünk. Köszönjük sokéves, hosszú szolgálatát, és örülünk annak, hogy nyugdíjasként sem vált meg egészen Akadémiánktól.

Belső élet

Az 1966—67. tanévet a szokásos munkabeosztással végeztük. Hallgatóink létszáma a tanév kezdetén 30 volt. Időközben a II. évfolyamból egy, az I. évfolyamból két hallgató távozott el: mindhármat erkölcsi okokból tanácsoltuk el Akadémiánkról. Egy elsőéves hallgatónk katonai szolgálatát teljesíti. A tanév kezdetén örömmel fogadtuk Akadémiánkon az első finn csereösztöndíjas hallgatót, Antti Kukkonent, s azt reméljük, hogy a professzor-csere után a hallgató-csere megindulása is el fogja mélyíteni két testvér-népünk és egyházaink kapcsolatait.

A tanulmányi évet csendesnappal és közös úrvacsorával kezdtük. A tanulmányi előmenetel megfelelőnek mondható. Nagyobb kollokviumi elmaradás a tanévben nem volt. Egy hallgatónk fejezte be tanulmányait, jeles eredménnyel. Hét hallgatónk jelentkezett alapvizsgára, közülük négy jó eredménnyel vizsgázott, egy hallgató részleges halasztásra kapott engedélyt, kettő pedig összes teszt javító alapvizsgát.

Tanulmányi rendünkben — sok tanácskozás és sokévi tapasztalat felhasználása után — az év elején fontos változtatásokat végeztünk. Részben a feladatok arányosabb elosztására. De elsősorban mégis a mai lelkesítő szolgálatban megkívánt történeti, szociáletikai és gyakorlati követelmények fokozottabb érvényesítésére. Ma különösen érezzük: nem elégedhetünk meg teológiai alapképzésünk külföldön is elismert szintjével. Hallgatóinkat a legalaposabban fel kell készítenünk arra, hogy a világ és népünk, szocialista társadalmunk mai életét jól ismerve, a szeretet és a szolgálat készségével indulhassanak majd benne lelkesítő hivatásunkba. Az ilyen lelkiület és felkészülés a feltétele a jó egyházi szolgálatnak társadalmunkban, — ezt igyekeztünk hallgatóink előtt a tanévben is megmutatni. Hiszem, hogy ezt minden hallgatónk ösztönén elfogadja, és belső meggyőződéssel érvényesíti munkájában!

Nagy fontosságot tulajdonítunk a hallgatóinkkal való személyes kapcsolatnak is. Minden tanár külön is foglalkozott ebben a tanévben hallgatóink egy-egy kis csoportjával. Tanári szobánk, otthonunk nyitva volt, ha személyes kérdésekkel felkerestek bennünket.

Munkarendünk megőrzésében különösen sok probléma elé állított bennünket az a tény, hogy két biblikus professzorunk most, a bibliafordítás befejezése előtt, minden eddigi évnél inkább igénybe volt véve, és a professzorok külföldi hivatalos útjai is nem egy órarend-átalakítást tettek szükségessé. Vállalva a rendkívüli megterhelést, az így elmaradt órákat részben pótoltuk, részben egymás között helyettesítettük. Ezévből külön is szorgalmaztuk a modern nyelvek tanulását. A kötelező német nyelvoktatás mellett hallgatóink egy része külön nyelvtanfolyamokon is részt vett. Az egyházzenei képzés mellett — amelyet *Sulyok Imre* karnagy végzett a tőle megszokott alapossággal —, *Kiss János* főti belmisszió otthonigazgató tíz hallgatónk számára rendszeres harmónium-oktatást adott. Egyik hallgatónk zenei tanulmányokat is folytatott, többben végeztek gyülekezeti kántori szolgálatot, vagy vettek részt gyülekezeti énekarok munkájában. Sajnos, a testnevelés ügye, szükségessége ellenére, még megoldatlan kérdésünk, több hallgatónk-nak azonban ezévből is anyagi segítséget nyújtottunk a rendszeres

úszáshoz. Örömmel emlékezem meg arról, hogy Akadémiánk a Lutheránus Világszövetség ajándékeként egy modern villany-sokszorosítógépet kapott az előadási jegyzetek készítéséhez. Hatóságaink megértéséből az új gépet vámmentesen kaphattuk meg, és vele nagyon meggyorsult a tanulmányi jegyzetek előállítása.

A Teológus Otthon belső élete az eddigi rendben folyt ebben a tanévben is. A közös reggeli áhítatokat az Akadémián, az esti áhítatokat az Otthonban napról napra hallgatóink maguk tartották. A hetenkénti „otthonórákon” püspökeink, a tanári kar tagjai, budapesti esperesek és lelkészek az időszerű egyházi és világi kérdésekről, a teológus- és lelkészi élet mai problémáiról tartottak eleven megbeszélésekkel, vitákkal összekötött előadásokat. A Teológus Otthon szervezi meg a szupplicációkat is. Ezeknek ebben a tanévben is mély hálára indító eredménye (116 038 Ft), valamint a gyülekezetek 24 652 Ft pénzbeli és sok természetbeni adománya, az országos egyház, az egyházkerületek és egyházmegyék 27 000 Ft adománya együtt lehetővé tették, hogy arra érdemes hallgatóink az otthondíjból jelentős kedvezményeket kaphattak. Az Otthon igazgatója vezetésével az I. félévben Vácott és Rádon, a II. félévben pedig Békéscsabán és környékén nyolc gyülekezetben teológusnapokat tartottak hallgatóink, és ennek keretében igehirdetésekkel, szavalatokkal, énekszámokkal szolgáltak. Nem hallgathatom el, mennyire megragadott gyülekezeztink a lelkészképzés ügye és teológusaink iránti szeretetének legújabb, kedves megnyilvánulása. Pár hete három fejkendő, idős falusi asszony kopogott be ebbe az épületben a a józsefvárosi lelkészi hivatalba. Egy nógrádi kis faluból, Kutasóról, jöttek fel Pestre, 220 forintot és a kis gyülekezetnek azt a kérését hozták a teológusoknak: ezévben nem voltak náluk, jövőre el ne kerüljék őket. Ilyen szeretet és ilyen számontartása annak a munkának, amit itt végzünk, a fiatalokat is, minket is a fokozott felelősségre és az értük hozott áldozatok hálás megbecsülésére kötelez!

Hazánk és a nagyvilág eseményeit az egyházi és világi sajtóból, rádióból kísérték figyelemmel hallgatóink, de az előadásokon és „otthonórákon” is szóba kerültek. Kulturális érdeklődésük is eleven volt: számos alkalommal vettek részt hangversenyeken, színházi, irodalmi és ismeretterjesztő előadásokon.

Külön szeretnék megemlékezni akadémiai könyvtárunk szolgáltatóról. Több mint 30 ezer kötetes könyvvállományával és 2 ezer folyóíráttal a tanárok, hallgatók, lelkészek és világi kutatók rendelkezésére állt. A személyforgalom a tanév folyamán 2209, a kikölcsönzött könyvek száma 3885 volt. Könyvtárunk állománya ajándékozás és vásárlás útján ezévben is többszáz művel gyarapodott. 17 belföldi és 55 külföldi folyóirat, összesen 72 folyóirat jár hozzánk. Az Akadémia könyvtárának gondozását *Virág Jenő* főkönyvtáros és munkatársai látták el.

Teológiai munkásságunk

Akadémiánk tevékenysége természetesen nem korlátozódott a lelkészképzésre, bár ez a legfontosabb feladata. A tanári kar tagjai ebben a tanévben is jelentős tudományos munkásságot, hazai és külföldi egyházi szolgálatokat végeztek. Erről a három munkaterületről is rövid áttekintést szeretnék adni, egyúttal válaszolva azok kérdésére is, akik néha kíváncsiságból, néha tájékozatlanságból, meg szokták kérdezni:

mi dolguk is van a professzoroknak, ha éppen nem adnak elő a katedrán?

Az Akadémia teológiai munkájában ezidén is nagyon fontos helyet foglalt el az új, teljes magyar *bibliafordítás* munkája. Dr. Pálffy Miklós és dr. Pröhle Károly vezetői az ó- és újszövetségi fordítóbizottságnak, és hála odaadó fáradozásuknak a két bizottságban, a korszerű és egészséges új bibliafordítás közvetlenül a befejezés előtt áll. Akadémiánk ezévben is örömmel biztosított helyet és munkalehetőséget a két fordítóbizottság ülései számára.

Sajtóosztályunk kiadásában újabb értékes írásmagyarázati munka látott napvilágot: a múlt év végén jelent meg dr. Pröhle Károlytól „*Lukács evangéliuma*”, az evangélium új fordításával és alapos, tudományos és az igehirdetést gyakorlatilag is segítő magyarázatával. Nagy öröm számunkra Sajtóosztályunk úttörő vállalkozásának, a Szentírás-hoz készülő, magyar kommentár-sorozatának ez az újabb, értékes kötete. Az előkészületben álló két újabb kötet közül dr. Pálffy Miklós Jeremiás könyve magyarázatának második részét készíti elő. Egy másik, fontos és új területről elkészült és már sajtó alatt van dr. Nagy Gyula: „*Egyház a modern világban. Teológiai szociáletika*” című, több száz oldalas munkája, amely a család, állam- és munkaetika, valamint a gazdasági és kultúretika mai kérdéseit dolgozza fel. A Német Demokratikus Köztársaságban jelent meg dr. Pálffy Miklós két értékes könyvészeti műve, a Hallei Magyar Könyvtár kézirat-kincseiről és bibliográfiai ritkaságairól.

Az Akadémia előadási jegyzeteként jelenik meg dr. Nagy Gyula Dogmatikájának 2. kiadása, és előkészületben van dr. Ottlyk Ernő Egyetemes egyháztörténetének I. és II. kötete.

A tanári kar tagjai ezenkívül számos nagyobb tanulmányban és kisebb cikkben tették közzé az elmúlt tanévben is munkájuk eredményeit, főleg a Lelkipásztorban, Evangélikus Életben, Teológiai Szemlében, de néhány külföldi folyóiratban is. Ezek felsorolása itt lehetetlen. Megemlítem még, hogy dr. Ottlyk Ernő a Lelkipásztor és dr. Pálffy Miklós az Evangélikus Élet felelős szerkesztője, a Lelkipásztor fő- és a Teológiai Szemle társszerkesztője volt, dr. Vámos József pedig a Hungarian Church Press evangélikus munkatársa.

Kevésbé szembetűnő, de ökumenikus szempontból rendkívül fontos volt az a hazai ökumenikus tanulmányi munka, amelyet a „Hit és Egyházszervezet”, valamint az „Egyház és Társadalom” magyar tanulmányi bizottságok végeztek. Mindkét bizottság munkájának jelentős külföldi publicitása volt, az „Egyház és Társadalom” bizottság tavalyi munkáit például kiadták a Német Demokratikus Köztársaságban is, és francia nyelvű kiadását is tervbe vették (német és angol nyelvű fordítása Ökumenikus Tanácsunk kiadásában jutott el a külföldi egyházakhoz). A két tanulmányi bizottság jelenleg a jövő évi uppsalai EVT-világgyűlés magyar tanulmányi előkészítését végzi. Valamennyi professzorunk részt vett a tanév folyamán ebben a munkában, illetve az irányítás, a lektorálás és a szerkesztés munkájában.

Végül itt emlékezem meg arról, hogy a tanári kar tagjai nagyon fontos feladatuknak érzik a magasabb tudományos képesítés megszerzésére ösztönző és segítő szolgálatukat is. Mindegyik professzor nál vannak jelentkezők a teológiai doktori fokozat megszerzésére. Két lelkészünk jelentősen előrehaladt disszertációja elkészítésében, mások még a munka kezdetén tartanak. Szeretném innen is bátorítani jó ké-

pességű, fontos mai teológiai témák feldolgozására és az elmélyült teológiai munkára képes, főleg fiatalabb lelkészeinket, hogy több éves teológiai munka vállalásával kapcsolódjanak be az egyházunkban folyó, sok jó gyümölcsöt termő teológiai fáradozásba!

Az Akadémia szolgálata hazai egyházunk életében

Örömmel vállaltak és végeztek a tanári kar tagjai szorosán vett tudományos-teológiai munkájukon kívül más szolgálatokat is hazai egyházunk életében.

Rendkívül jelentős esemény volt a tanév folyamán törvényalkotó zsinatunk összeülése és új egyházi törvénykönyvünk megalkotása. Dr. Ottlyk Ernő professzortársunk a zsinatot előkészítő bizottság elnöke volt, rajta kívül a törvényelőkészítő munkában és zsinati referensként dr. Pálffy Miklós és dr. Pröhle Károly munkálkodtak.

Az idei reformációi jubileum hazai megünneplésében tanári karunk jelentős részt vállalt a tervezés, cikksorozatok, a reformációi kiadvány előkészítése és a Lelkipásztor különszáma révén. Akadémiánk pedig öt reformációi pályatételt tűzött ki — 3 ezer Ft pályadíjjal — hallgatóink számára.

Továbbra is fontos és szívesen vállalt feladatunknak tartottuk az igehirdető szolgálatokat és tájékoztató előadásokat a budapesti gyülekezetekben és az ország számos gyülekezetében.

Munkánk egyik fontos ága volt a lelkész-továbbképzés szolgálata, olyan formában is, hogy az ezt szolgáló szaktanulmányokon kívül előadásokat tartottunk számos lelkészi munkaközösségben.

Örömmel kapcsolódtunk be a Hazafias Népfront lelkészi békegyűléseinek munkájába. Hallgatóinkkal együtt részt vettünk a fővárosi népfront-bizottság szakértői által tartott, a hazai és nemzetközi élet kérdéseiről tájékoztató üléseken. Ugyanakkor dr. Groó Gyula Győrött, dr. Nagy Gyula Pécsen, dr. Pálffy Miklós Salgótarjánban, dr. Pröhle Károly Székesfehérvárott és dr. Vámos József Békéscsabán tartott protestáns lelkészi gyűléseken előadást.

A hazai ökumenikus kapcsolatokat tovább ápoltuk, hiszen a „Krisztus testének” közösségét, koinoniáját, elsősorban az itthoni egyházakkal együtt kell élnünk és tanúsítanunk. Megemlékeztem már a hazai ökumenikus tanulmányi munkában való, erőteljes részvételünkről. Örömmel kell megemlítenem, hogy Akadémiánk egyik professzora volt ez évben is a magyar ökumenikus főtitkár, dr. Ottlyk Ernő személyében. Püspöki szolgálatba lépése után most dr. Pálffy Miklós prodékán vette át ezt a felelősségteljes, fontos hivatalt. Új szolgálati körére is Isten gazdag áldását kérjük. Dr. Ottlyk Ernő és az Akadémia dékánja részt vettek a Magyarországi Református Egyház 400 éves jubileumi ünnepein Debrecenben. Jó hazai ökumenikus kapcsolataink egyik jele, hogy egy baptista és egy adventista hallgató, illetve hallgatónő tanult ez évben is Akadémiánkon.

Az Akadémia külföldi ökumenikus szolgálata

A következő fontos terület, ahol a lelkészképzés, a teológiai kutatás és a hazai egyházi életben végzett sokféle szolgálat mellett Akadé-

miánkra ebben a tanulmányi évben is igen jelentős feladatok vártak, a külföldi ökumenikus egyházi szolgálat területe volt. Örömmel jelenthetem, hogy Teológiai Akadémiánk ökumenikus kapcsolatai ebben a tanévben is tovább gazdagodtak.

Ápoltuk a szoros belső kapcsolatot a *Keresztyén Békékonferenciának* most már négy földrészre kiterjedő munkájával. Dr. Ottlyk Ernő, dr. Pálffy Miklós, dr. Pröhle Károly és a dékán vettek részt a Tanácsadó Bizottság nagy jelentőségű, múlt évi szófiai ülészaka munkájában. Dr. Pálffy Miklós tagja a Tanácsadó Bizottságnak és Tanulmányi Osztálynak, és titkára a Nemzetközi Ügyek bizottságának; több alkalommal vett részt ezek külföldi tanácskozásain.

Fontos esemény volt az *Egyházak Világtanácsa* életének az elmúlt nyáron Genfben tartott „Egyház és társadalom” világkonferenciája, mely minden eddigi EVT-tanácskozásnál inkább nyilvánvalóvá tette a keresztyének társadalmi és nemzetközi szolgálatának fontosságát. Azt reméljük, hogy éppen ezen a fontos területen a magyarországi tagegyházainknak is van és lesz értékesíthető, hasznos mondanivalója a Világtanács tagegyházai számára. A genfi ülészakon D. Káldy, Zoltán püspökkel együtt karunkból dr. Ottlyk Ernő vett részt, de valamennyien bekapcsolódtunk az előkészületbe és a további széleskörű teológiai munkába.

A *Lutheránus Világszövetséggel* magyarországi evangélikus egyházunk kapcsolatainak jó irányú gazdagodást jelentette, hogy a tanév első felében díszdoktorrá avattuk egyházunk és népünk őszinte barátját, *Paul Hansent*, az európai evangélikus kisebbségi egyházak titkárát. Dr. Pröhle Károly tagja a Teológiai Bizottságnak; az elmúlt nyáron részt vett ennek ülésén a svédországi Bastadban és a Luther-kutatók kongresszusán, a finnországi Järvenpää-ben, jelenleg pedig az Egyesült Államokban vesz részt a Teológiai bizottság ülésén. Dr. Pálffy Miklós ez év áprilisában Genfben képviselte egyházunkat a Világszövetség ösztöndíjcsere-konzultációján.

Az *Európai Egyházak Konferenciája* ugyancsak fontos szolgálatot végez földrészünk egyházi baráti együttműködésének előmozdításában. Dr. Ottlyk Ernő tagja a Tanácsadó Bizottságnak és az Európai Protestáns Újságírók Munkaközösségének. Ilyen minőségben részt vett e bizottságok bukaresti, római és zürichi ülésein.

Külön meg kell emlékeznem arról, hogy Akadémiánknak is része lehetett a *finn evangélikus egyházzal* örvendetesen elmélyülő kapcsolataink ápolásában. A tanév folyamán megindult ösztöndíjas csereakció mellett Koren Emil otthonigazgató járt hivatalos úton Finnországban. Örömmel vettük most a hírt, hogy a helsinki teológiai fakultás díszdoktorátussal fogja kitüntetni, sok értékes szolgálatáért a finn—magyar kapcsolatok ápolásában. A jövő tanév elejére várjuk Akadémiánkra csereprofesszorként dr. Ilmari Soisalon-Soinent Helsinkiből, és dr. Nagy Gyula kapott meghívást, ez év októberére csereprofesszorként a helsinki teológiai fakultásra.

Nagy örömmel köszönhetjük ebben a tanévben Akadémiánkon illusztris *külföldi vendégeinket*: D. Ethelbert Stauffer professzort, a világhírű Jézus-élete-kutatót, dr. Ragnar Forbeck Lenin-díjas norvég lelkeszt, dr. Adolph Wischmann, a Német Evangélikus Egyház külügyi hivatalának elnökét, dr. Aarre Lauhát, Helsinki püspökét, dr. Leskö Bélát, a Buenos-Airesi-i evangélikus teológiai fakultás rektorát, és most dr. Renate Riemeck professzornőt, akik valamennyien előadásokat is tartottak hallgatóinknak, és baráti eszmecserét folytattak tanári karunkkal.

Ez a beszámoló, amely csak nagyon töredékes lehet egy eseményekben, szolgálati alkalmakban gazdag tanulmányi évről Akadémiánk életében, talán érzékeltethet mégis valamit abból, milyen hálaára indítóan sokoldalú az a szolgálat, amelyet Isten egyházunkban erre az Akadémiára, erre a tanári karra és erre a teológus-íjúságra bízott, akiknek egyszer majd a mi helyünkre kell lépniük.

Az Isten iránti hálaadás mély, valamennyiünk szívéből jövő szavával kezdtem tanévzáró dékáni jelentésemet, és ezzel az Isten iránti mélységes hálaadással is szeretném befejezni. De hadd mondjak köszönetet azoknak is, akiken keresztül Isten gondoskodó szeretetét megtapasztalhattuk. Szívből jövő köszönetet mondok egyházunk vezetőségének, elsősorban is D. Káldy Zoltán püspök úrnak, aki ebben az évben, mint az Akadémia „soros” püspöke elsősorban viselte együtt velünk annak minden gondját és örömét, és olyan féltő szeretettel volt gondja a teológus-íjúság életére, jövő szolgálatára. Hálásan köszönöm az Állami Egyházi Hivatal vezetőinek sokszor megtapasztalt segítőkészségét és megértő támogatását munkánk végzésében. Megköszönöm az Akadémia, a Teológus Otthon, a Könyvtár, a Pénztár és az országos egyházi hivatalok tisztségviselőinek, alkalmazottainak, hogy segítették Akadémiánk munkáját, és támogattak munkámban. Szívből köszönöm kartársaim bizalmát, segítségét és barátságát. Köszönöm a hallgatóságból mindazok munkáját, akik különböző, önzetlenül vállalt és sokszor fárasztó feladatok végzésével vettek részt az Akadémia és Otthon munkájában. És hála szívvel köszönöm meg végül a lelkészek, a gyülekezetek és híveink imádságait és sokféle támogatását a lelkésznevelés szolgálatában.

Jelentésem csak arról adhatott számot, ami egy tanulmányi év munkájából adatokba, nevekbe és eseményekbe foglalható. Hiszem azt, hogy ezek mögött a jelentésemben felsorolt adatok mögött — minden emberi gyarlóságunk ellenére is — Isten kegyelme munkálkodott, egyházunk és népünk javára, a jövőben ránk váró feladatok további betöltésére. Ez a kegyelem tartsa meg egyházunkat és benne Akadémiánkat ezután is a „szüntelen reformáció”, a hitben való hűség és a szeretetben való mai szolgálat jó útján, szent nevének dicsőségére!

Dr. Nagy Gyula

Teológiai munka a Lutheránus Világszövetségben

A Lutheránus Világszövetség folyóiratában, a Lutherische Rundschau 1967. januári számában jelentek meg a Világszövetség Teológiai Bizottságának azok a munkatételei, amelyeket „*Isten két-féle birodalma és Krisztus uralma*” címen a Lelkipásztor mostani számában közlünk. Ezek a tételek kettős célt kívánnak szolgálni. Egyrészt tájékoztatják az evangélikus egyházak nyilvánosságát a Teológiai Bizottságban folyó munkáról, másrészt ösztönözni akarják a tagegyházakat, hogy a tételekben foglalt kérdéseket át gondolják, és azután helyeslő, kiegészítő és bíráló megjegyzéseikkel továbbsegítsék a bizottság munkáját. A tételek megfogalmazásánál természetesen rövidsége törekedtek, ezért megértésükhöz szükséges a bizottságban elhangzott előadások ismerete, amelyeket a Lutherische Rundschau 1965. októberi és 1967. januári száma közöl.

Ahogy az *utolsó húsz esztendőben* az egyházakat egyre inkább ostromolják a világ égető kérdései, és fokozott mértékben ébred bennük a felelősség a viláért, úgy a lutheránus egyházakban is fokozódik az érdeklődés az etikai kérdések iránt. Ivar Asheim, a Teológiai Osztály igazgatója a Lutheránus Világszövetségben folyó eddig végzett teológiai munkát elemezve kimutatta, hogy a Világszövetségben alapítása óta újra meg újra sokan sürgették az etikai kérdések tárgyalását, más kérdések mégis mindig háttérbe szorították, a hannoveri és minneapolis-i nagygyűlés között az egység kérdése, a minneapolis-i és a helsinki nagygyűlés között pedig a hitvallásos alap és a megigazulás kérdése. A megigazulás új megfogalmazásának egyik célja az lett volna ugyan, hogy a lutheri megigazulástánból kibontakozzék a lutheri etika, de a helsinki nagygyűlésen a megigazulásról készült 75. számú dokumentum köztudomásúlag éppen az etika és a mai kérdések szempontjából volt legkevésbé kielégítő. Ebben a helyzetben Ivar Asheim szerint előremutató volt a *magyar hozzászólás a megigazulás kérdéséhez*. Idézi ennek azt a megállapítását, „hogy az Isten előtt megigazult ember nem ismer más jócselekedeteket, mint emberi hivatásának betöltését, más szóval, hogy valóban emberre legyen”, azután így folytatja: „Az a mód, ahogyan itt megigazulás, hivatás, igazi emberség és az embernek a társadalmi összefüggésekbe szövődöttsége egymással kapcsolatba kerülnek, értékes útmutatásul szolgálhat további tanulmányaink irányának tisztázására.”

A lutheránus teológiának régi problémája az, hogy a kegyelemből való *megigazulás tanától* hogyan jut el az *aktív etikához*. A hagyományos lutheri etika a két birodalomról szóló tanítással válaszol a keresztyén ember és a világ viszonyának kérdésére. Ismeretes azonban, hogy Barth Károly ezt a tanítást tette felelőssé

azért, hogy Németországban nemcsak nem alakult ki széleskörű egyházi ellenállás a fasizmussal szemben, hanem nagyon sokan megdöbbenő gátlásnélküliséggel engedelmeskedtek a fasiszta vezetők embertelen rendelkezéseinek.

A két birodalomról szóló, leterhelt lutheránus tanítás helyett egyszerűbbnek látszik az etika megalapozása *Krisztus viláгурalmának teológiájával*, amely a modern teológiában minden egyházban szinte uralkodóvá lett. Nils Hasselman, a Teológiai Osztály volt igazgatóhelyettese kitűnően elemzi Krisztus uralma teológiájának a történetét az *ökumenikus diszkussziókban*. Idézi John Mottnak, a misszió és ökumené egyik legnagyobb egyéniségének szavát: „Mindennek alapja és záróköve az Úr Jézus Krisztus, az egyetlen Üdvözítő világot átfogó királyi uralmának elismerése.” Tény az, hogy a különböző felekezetek magától adódó találkozási pontja a közös Úr volt, s ebből következett egyrészt a keresztyén missziói aktivitás, másrészt a keresztyén világi felelősség hangsúlyozása. Az Ökumené éppen ezért állandóan visszatér Krisztus uralmának a kérdésére, hogy innen alapozza meg az egyház helyét és feladatát a mai világban. Az 1954. évi evanstoni nagygyűlés óta három dokumentum készült az Ökumenében Krisztus uralmáról az egyházban és a világban (1956, 1957, 1959), de a kérdés még nem jutott nyugvópontra.

A Lutheránus Világszövetség Teológiai Bizottsága tehát gyökereiben próbálta megfogni *a lutheranizmusnak az ökumenében elfoglalt helyét és feladatát*, amikor a két birodalomról szóló lutheri tanítást konfrontálta Krisztus uralmának ökumenikus teológiájával. Ugyanakkor célul tűzte ki a lutheri etika alapjainak feltárását a keresztyénség világi feladatainak tisztázása érdekében.

A Teológiai Bizottság munkájának első üteme a két birodalomról szóló tanítás megvitatása volt, *Lipcsében 1965-ben*. Mindenki előtt világos volt az, hogy ennek a tanításnak vulgáris értelmezése tarthatatlan, mert tág teret nyit a hatalom felelőtlen használatának és a gátlástalan polgári engedelmességnek. Ugyanakkor abban is teljes volt az egyetértés, hogy helyes értelme szerint nélkülözhetetlen ez a tanítás.

A bizottság tehát ezt a tanítást mindenekelőtt *a szentírási alapjaira* nézve vizsgálta felül. Érdekes, de nehéz feladat ez, hiszen ilyen tanításról a Bibliában csak implicit módon lehet szó. Szinte úttörő feladatra vállalkozott A. Jepsen greifswaldi professzor, aki a két birodalomról szóló tanítás ótestamentumi nyomait kereste. Rámutatott arra, hogy az őszövetségi vallás jellemző vonása egy kettősség: Isten egyfelől a szövetség Istene, aki egész különös értelemben Istene Izrael népének, másrészt Teremtője a világnak, és ezért Ura a népeknek. Ez a kettősség rányomja bélyegét a mózesi törvényekre is, elsősorban a Tízparancsolatra, amely a szövetség népének törvénye, és mégis messzemenően egyetemes érvényű. Jepsen előadását maga is kísérletnek tekinti, s a kutatást mindenesetre érdemes tovább folytatni.

Az *újszövetségi* előadást N. A. Dahl yalei, norvég-amerikai professzor tartotta ugyanerről a kérdésről, és sokrétűen mutatta be, hogy az Újszövetség különböző rétegeinek etikájában hogyan kapcsolódnak egymással az egyetemes emberi és speciálisan keresztyén vonások. Szerinte a két birodalomról szóló reformátori tanítás joggal hivatkozik az Újszövetségre, de éppen az Újtestamentumra figyelve hajlékonyan kell alkalmazni ezt a tanítást a mindenkori helyzetre, mert különben funkciója az eredetivel ellenkezővé válik: „Az engedelmesség újtestamentumi követelése arra utal, hogy a keresztyén embernek a meglevő társadalmi és politikai rendekben el kell végezni földi szolgálatát, de annak értelme visszájára fordul, ha a megváltozott történeti helyzetben politikai abszolutizmus és tekintélyi rendszer keresztyén igazolására használják.”

Luther tanítását a két birodalomról F. Lau lipcsei professzor fejtette ki. Sokoldalúan, és részletesen. Hangsúlyozta, hogy ez a tanítás sohasem volt hivatalos tanítása a lutheri egyházaknak, nem is különlegesen lutheri tanítás, és Luthernál is több változata és árnyalata található. Szerinte „fő pilléreit meg kell tartani, de szükséges lesz újra Luthernál kezdeni, s azután onnan tovább gondolkodni, ami nem zárja ki, hogy Luther gondolatait korrigálni is kell.”

A továbbgondolkodás és korrigálás feladatát igyekezett elvégezni E. M. Carlson, St. Peter-i, amerikai professzor „*A két birodalom fogalma és a modern világ*” című előadásában. Bemutatja ennek a tanításnak ellentétes történeti funkcióját a reformációtól napjainkig, és részletesen foglalkozik modern teológiai bírálatával. Szerinte ez a tanítás sokszoros félreértés és félremagyarázás miatt rendkívül sok nehézséget okoz ma, de alapjaiban helyes volt, amennyiben egyrészt az evangélium tisztaságát, evangélium jellegét őrizte, másrészt a keresztyén ember világi szolgálatának teológiai etikai megalapozását adta.

A Teológiai Bizottságban messzemenő egyetértés alakult ki arra nézve, hogy a két birodalomról szóló lutheri tanítás mai alkalmazása leterheltsége miatt nehézségekkel jár, de eredeti tendenciái nemcsak biblikusak, hanem a mai keresztyén etikai eszmélkedés számára is nélkülözhetetlenek. Ennek megállapítása után következett a tanulmányi munka *második lépése*: a látszólag ellentétes pólusnak, *Krisztus uralma teológiájának* a vizsgálata, amit a bizottság 1966. évi *bástadi* ülésére tűzött ki. Itt mindössze három előadás hangzott el erről a kérdésről, mert a hangsúly most már az eredmények, nyitott kérdések tételekbe foglalására esett.

Az első előadást L. Goppelt göttingeni professzor tartotta „*Krisztus uralma és a világ az Újtestamentumban*” címen. Tanulmányának irányát szemlélteti az a mondat, amelyet Jézusról mond: „Jézus az Isten országát nem úgy hozza el, ahogyan a zsidóság valamennyi irányzata várta, nem hatalom és jog igénylésével, hanem mint aki szolgál (Mk. 10,41—45).” Rámutat arra, hogy Krisztus uralmának többféle értelmezése található az Újszövetségben, de abban megegyeznek, hogy uralma rejtett uralom, s ezért a keresz-

tyén embert kettős értelemben kötelezi engedelmességre: egyrészt szeretetben való szolgálatra, jog és hatalom igénye nélkül, másrészt e világ történelmileg alakuló struktúráihoz való alkalmazkodásra jog és hatalom gyakorlásával. Szerinte tehát Krisztus rejtett uralmának az újszövetségi üzenete nemcsak nem zárja ki a két birodalomról szóló tanítást, hanem egyenesen szükségessé teszi.

Krisztus uralmának protestáns *teológiatörténeti* elemzését és bírálatát W. Trillhaas göttingeni professzor vállalta. Rámutatott arra, hogy Luther szerint Krisztus a bűnbocsánat által uralkodik, és ez csak hitben ismerhető fel. Ettől lényegesen különbözik Isten ugyancsak rejtett uralma a világban, amely az ember javára történik, de üdvösségére egyedül Krisztus által. Luther számára magától értődő, hogy mindkét módon ugyanaz az Isten munkálkodik a világban. Viszont már Melanchthonnál megfigyelhető a törekvés a kétféle birodalom elhatárolására, s ezzel elindulhatott az a folyamat, amely a „világi” területnek az etikai függetlenítéséhez vezetett. Ezzel ellentétes fejlődést mutat Bucer, akinek *De regno Christi* című munkája az angol „keresztyén jóléti állam” teológiai megalapozásává lett. Tanulságosan mutatta be Trillhaas Krisztus uralma gondolatának szociális értelmezését az amerikai és az európai teológiában, és húzta meg a vonalakat a mai ökumenikus teológia felé.

A Teológiai Bizottság J. M. Lochman prágai professzort hívta meg, hogy *Krisztus királyi uralma mai jelentőségéről* előadást tartson. Hromádka tanítványa és utóda elevenen szólaltatta meg a nálunk jól ismert teológiát, amely szerint Krisztus uralma szolgálat a világban és a világért. Kiindulópontja az a látszólagos ellentmondás, hogy a keresztyénség éppen akkor beszél Krisztus világuralmáról, amikor a modern világ a nagykonstantinuszi korszak utáni időbe lépett, és nyilvánvalóan szekularizálódik. Mély benyomást keltett azzal, hogy felmutatta a szekularizálódás pozitív teológiai vonásait és benne a keresztyén szolgálat lehetőségét az egyház viláгурalmi törekvése nélkül.

Miután így végiggondolta és végigvitatta a Teológiai Bizottság a két birodalomról szóló tanítás és Krisztus uralma teológiájának viszonyát, elkészítette az erről szóló *munkatételeket*. Ez a munka albizottságokban folyt, s a különböző részletek fogalmazását különböző személyek végezték különböző nyelveken. A figyelmes olvasó nemcsak stílusbeli különbségeket, hanem itt-ott tartalmi eltéréseket, hangsúlyeltolódásokat is fog észrevenni. Ez azonban nem von le semmit a tételek értékéből és jelentőségéből, sőt talán még inkább ösztönöz továbbtanulmányozásra. Több ponton kiténik, hogy a munkát jórészt nyugatiak írták. (Harminc résztvevő kettő kivételével nyugati volt.) De annál inkább megbecsülendő, hogy érezhetően törekedtek egyetemes szemléletre. Természetesen a munkatételek nekünk is mutatnak *feladatokat* további munkára, hogy még világosabban kifejtsük a két birodalom és Krisztus uralma teológiájának összefüggéseit és mai etikai következményeit. Különö-

sen fontos egyrészt a *bibliai alapok*, másrészt a *mai alkalmazás* vizsgálata. Az Ótestamentumban a törvény szövetségi és egyetemes emberi tartalmának történeti alapon való kifejtése még hiányzik, főként a társadalmi fejlődés szempontjainak érvényesítésével. De ezen túlmenően tanulmányoznunk kell az egyetemes emberi és különleges szövetségi szempontok érvényesülését a próféták munkájában. Szinte teljesen hiányzik a Jézus korabeli messianizmus és apokaliptika elemzése, pedig Krisztus uralmának hamis értelmezései kétségtelenül ide nyúlnak vissza. Külön figyelmet kell szentelni annak, hogy Luther a két birodalomról szóló nyilatkozataival kapcsolatban a világi hatalom kegyetlen keménységét gyakran ótestamentumi példákkal igazolja. Ebből a szempontból a tételeknél keményebben kell feltennünk azt a kérdést, hogy az Ótestamentum történeteit és kijelentéseit a világi hatalom teokratikus gyakorlásáról mennyiben módosítja, vagy ejti el az Újszövetség. A tételekben és itt-ott az előadásokban találkozunk azzal a feltételezéssel, hogy az Újszövetség kevésbé van tekintettel korának politikai, gazdasági és társadalmi problémáira. Ha azonban magát Jézust a korabeli messianizmus és apokaliptika megvilágításába helyezzük, vagy az őskeresztyénséget a római birodalom politikai és társadalmi helyzete szempontjából nézzük, akkor kitűnik, hogy az újszövetségi etika sokkal átgondoltabban és szélesebb körben tartalmaz ilyen összefüggéseket, mintsem közönségesen gondoljuk. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy az elmúlt kétezer esztendőben az Újszövetség sokkal többször indított el Krisztus uralmának jelszava alatt forradalmi jellegű megmozdulásokat, mint azt a hagyományos egyháztörténet regisztrálja.

A Teológiai Bizottság munkatételei kétségtelenül hozzájárulnak a *lutheránus és az ökumenikus teológia viszonyának tisztázásához*. Nem lehet máról holnapra eltüntetni azt a tényt, hogy a két birodalomról szóló lutheri tanítást félreértették, félremagyarázták, és súlyosan visszaéltek vele. De mindenesetre jó, hogy ha ezt világosan megmondjuk. A magam részéről emellett jobban hangsúlyoznám azt is, hogy legalább ennyi, ha nem még több félreértés, félremagyarázás, visszaélés és vér tapad Krisztus világuralmának teológiájához, tehát ez is csak megfelelő kritikával használható. A munkatételeknek azonban mindenképpen értéke, hogy felmutatta a két birodalomról és Krisztus uralmáról szóló tanítás egymást kiegészítő egységét, valamint azt, hogy *mindkettőből a kereszténység világi felelőssége és szolgálata következik*.

Dr. Pröhle Károly

Gyóni Géza 50 év távlatából

Most, halála után 50 év távlatából visszatekintve, Gyóni Gézának, a világháború legendás költőjének három nagy, fokozatos lelki élménye, költői megnyilatkozása bontakozik ki előttünk.

Az első, a háborút megelőző — még a „relatív ismeretlenségben” élő költő lelke.

Ifjú, s hazafias érzéseit a magyar nemzet vérel szentelt múltja, az Áldozók, a Nagyok, a Szentek, Rákóczi, Kossuth, Petőfi lelke táplálja. A cél, az esemény, mely mint vezérlő gondolat úzi, hajtja, ösztökéli, a haza s annak szabadsága, függetlensége és boldogsága elgondolásával nyer újabb tartalmat, amely belekapcsolódik lelkébe és azt megtermékenyíti. Előbb a szent hamvak, a tüntetők csodái. Az áldozók, a rajongók, a szentek, akik az oltárt újból és újból körülállják és mondják az esküt: Mindhalálig!

Kuruc és a negyvennyolcas eszméken táplálkozó lelke, a „Cézár, én nem megyek” című versében jegecesedik ki legjobban. Hatalmas, bátor, szimbolikus formájában is erőteljes tiltakozás ez az évszázadokon át letiport magyarnak az osztrák hatalom hódító, imperiális törekvéseivel szemben. Az egész emberiség szíve s a Szabadság szent joga lobog e sorokban:

„Élet, élet, — szent gyönyörűség,
Egyetlen, mely felém ragyog,
Cézár, az életem fölött
Én is Cézár vagyok.

Cézár, — énnekem asszonyom van,
Szívem életvágytól dagad,
Jer asszonyom — a koronádat
Cézár — véd meg magad...

— — — — —
Mert bitangul a mézszárszékre
Cézár, — én nem megyek!”

Százezreknek, és százmillióknak életigazsága kap erőre és talál visszhangra ezekben a sorokban, amely a szociális ember jogát, humanizmusát, igazságát és szabadságát az emberi kultúra és fejlődés legfontosabb feltételét: a békét hirdeti a népek, nemzetek közötti imperiálisztikus háború elvetésével.

De ami ezután következett, az Gyóni Gézának a második lelki élménye: amikor mégis ment.

Mert. Mert talán Szabadka — ahol a világháború kezdete talála — és a délvidéki szerb törekvésekkel telített határvidéki levegő közelsége úgy diktálta, ha csak időszerűleg is, hogy mennie kelljen. De nem kizárólagosan a mozgósítási parancsra, hanem *belső* parancsra, lelki muszájra is. Mert az most nem a *Cézár ügye*. Hanem a magyarság legszentebb érdeke. *Így látta*. Így érezte. S a gránicon, már mint pionír-katona, a világ Magvetőjének oltára elé borulva zengi:

„Életemet e drága pohárt zengőt
Csordultig vérrel kezedbe adom,
Öntözd velem a boldogabb jövődöt,
Jövő virága nyíljék gazdagon.

Jövő magyarjait minden ág ne húzza,
Rémlátás réme ne háljon velem,
Csodára teljen áldott magyar búza,
Aki vetette, az aratta le.”

Ezekben látjuk Gyóni Géza átalakulását s önmagának érett kalászként való följajlását a messzi vérmezők láttára, melyek azonban *most* legjobb hite szerint nem Cézár dicsőségét, hanem — „a szerelem, szabadság, nagyság és szépség magvát érlelik”.

Így érzi s ezt hirdeti Gyóni lelke a háború pusztító fürgetegében is, amikor a „Csak egy éjszakára” című hatalmas versében szinte „maga fölé emelkedve” hívja, idézi az otthoni „üzérkedőket, a hosszú csahos nyelvvel hazaszeretőket, a pártoskodókat, a vitézkedőket”. „Csak egy éjszakára” — „ahol bőgni kezd a gránát” s ahol „piros vitézek válnak fekete csontvázvá” s „ahol haló honvéd nyögi: fiam, feleségem”. Oda, az ítéletidők földjére, ahol nincs alkü, nincs kegyelem, nincs irgalom, ahol ilyen harci kiáltások röpöködnék: Hajrá, testvér, csak most szorítsd meg s csak a veséjét, ahogy szoktad. — Ahol a Gorkij önkéntesekkel szemben, — akiknek kezében ásó s drótvágó olló — a hadak élén „Petőfi lelke jár”.

De jött a nagyobb tragédia: „Sasok büszke várát bevette az éhség” — s akik voltak addig „muszka farkas réme, penészes börtönben sírnak föl az égre”.

Ezzel a meglátással kezdődik Gyóni Géza lelkének *harmadik* legcsodálatosabb és legigazibb, de egyben *legtragikusabb* képe. Mélységek és magasságok, befejezett tragédiák, szakadékok, újra kezdések, új látások, új élet és új világfelfogások elé van állítva a krasznojarszki fogolytáborban. Első megdöbbenő tudatra ébredése: Ki vérben gázolt, nem tud vig lenni, Véres harcok verték föl hírét, holott csak a béke katonája volt!

Csak akkor kezdette látni a maga nagy véres küldetését, hogy az ő nemes költői lelkében a boldogabb jövőért megfogamzott messiási önfeláldozás óriássá nőtt harcát összetévesztette az imperialista törekvések borzalmasan véres, embermilliókat kimondhatatlan anyagi és erkölcsi tőkéket pusztító háborújával, amit ravasz, számító, fondor diplomaták, Cézár-lakájok, kardcsörtető generálisok zúdtottak a világra.

„Kincseknek háza volt a szívem

Benne lakott maga az Isten,

De rajtatörtek vad szolgák
Kezembe gyilkos fegyvert adtak,
Óh, szörnyű számot kinek adnak,
Akik az Istent elrabolták?!”

Mindig, örökké csak a XX. század kultúremberének gyötrő, pusztító gondolata: Ki vérben gázolt, nem tud víg lenni.

„Nálamnál szomorúbb, szomorúbb ember nincsen a világon” — írja Őrangyalának. De már mind gyakrabban érzi a testi rabság minden súlya, keserve és megaláztatása és nyomorúsága mellett is, hogy a krasznojarszki fogolytábor oly börtön számára, amelyből lelke szabadon szárnyalhat. Csodálatos megérzései és meglátásai vannak, amely meglátásoknak gazdag rózsatóje az a költői, prófétai lélek, amely az elnyomott milliókkal egy testvér. A krasznojarszki fogolytábor számára csak drótsövénnyel van elzárva a világtól, a lelke megérzi a forradalom szelét.

„Fában, gyökerben, földben, föld alatt,
Mindenütt Ő él, Ő arat.
Hurkokat tör és minden bús falat
A márciusi akarát.”

Megtépett fogolylelkének minden lelkesedésével, ujjongó verssel köszönti az orosz forradalmat. Puskin megváltó nagy lelkét látja munkába lépni, úgy ahogy egyszer már megálmonda az „Omszk-i emlék”-ben, amint az erőre kapott rabszolga erős karral bombát vet a zsarnokok hintájára.

„Forradalom,
Téged szomjajzunk eleitől fogva,
Szent arcod előtt leborulok térdre
Távoli bús nép keleti fia,
Úri herék sok rabcselédje
Jajgat bennem, mert rád kell várni,
Rád, akit oly rég elnyomott az álom
(Úri beléndek altatott és mákony)
S most ébredsz frissen és fiatalon
Forradalom!
S végig táncolsz a vérszagú világon.”

Váteszi szemmel és lélekkel látja, hogy a forradalom meghozza az elnyomásban s szolgaságban élő népek szabadságát.

A borzalmas mélységek és szakadékok világában így fejlődik, így bontakozik ki Gyóni Géza igazi lelke. A szörnyű élet és világfel-fogás között mutatkozó ellentéteket gyönyörű íveléssel így kapcsolja össze az a szellem, amely a világháború előtt milliók nevében kiáltja: „Cézár, én nem megyek!” — a ránk zúdult világháború kezdetén pedig fölkinálja vérét a boldog magyar jövőért —, hogy azután annyi sok szenvedésen, csalódáson, hazugságon, áruláson keresztül törve magát, mint távoli bús nép keserű fia, boruljon térdre a forradalom szent arca előtt. A maga testamentumát pedig pár nappal végzetesen tragikus halála előtt így küldi világgá:

„Babilonban, akik még laktok,
Fekete szívű emberek
S testvért, testvérré uszítgattok:
Karddal vár rátok is az Úr,
Rettegjete, rettegjete.”

Ezt üzeni a kardcsörtető s a háború újabb rémségeivel fenyegető hatalmasoknak az első világháború egyetlen nagy költője: Gyóni Géza!

Ki, mert vérben gázolt, soha nem tudott többé vig lenni — mert várt rá s el is ragadta őt a téboly szomorúsága.

Született 1884. június 25-én, Gyónon, meghalt 1917. június 25-én a krasznnojarszki fogolytáborban, szívében azzal a reménnyel, ami szomorú, elborult lelkét legjobban foglalkoztatta:

„A Béke jön:
Mely annyi holt testet takar,
Legyen végső a diadal
S a vérrel vont határokon
Békés népekkel jó rokon
S boldog legyen már a magyar.

Vérnek ágyából, mely kikél,
Áldott legyen már a kenyér
S annyi mártír sír felett
Süssön föl édes szent napod:
Munka, Békesség, Szeretet!"

Gyúrói Nagy Lajos

RÖVIDESEN MEGJELENIK

Dr. Nagy Gyula

Egyház a mai világban

című teológiai szociáletikája

SZEPTEMBERBEN MEGJELENIK

Jávor Pál

CSENDES PERCEK

című imádságos könyve

REFORMÁCIÓ ÜNNEPE

Lk 12,1—10

Igehirdetés előtti feljegyzések

Lukács — az evangéliumot és az Actá-t együttnézve — három kor-szakot lát:

1. Izrael korát, Keresztelő Jánossal,
2. Jézussal 4,14-től „az idő közepét”,
3. Püünkösdtől „az egyház korát”.

Lukács már javában benne van az Acta lüktető missziójában: már a „házak tetejéről” hangzik Jézus Krisztusról a tanúságtétel.

Textusunk az után a mérföldkő után helyezkedik el az evangélium-ban, mely 9,51-től Jézus Krisztus Jeruzsálem felé vivő útjáról szól — a keresztfa és a feltámadás irányában.

Egy farizeus látta éppen vendégül. A tanítványok talán kint vára-koznak reá. Közben nagy sokaság gyűlt össze, szintén Jézusra várva.

A kilépő Jézus mögött ott van nemcsak egy ebéd, de egy kemény dialógus is a farizeusokkal és törvénytudókkal, akik a hagyományok (misna) „régii áporodott kovászával” készült kenyeret kínálják az „éhes” népnek.

A házból kijövő Jézus, amint látja az igazi „kenyérre” éhező tö-meget — új, élő kovással küldi tanítványait az emberekhez. Jézus kovásza, az evangélium, kihoz a napfényre, kivisz a szűk, ablaktalan szobából (tamieion), bátorrá, örvendezővé tesz, mert egy hatalmas kezét érez maga fölött az, aki szívébe fogadta. Annak tudatában megy ezzel az örömhírrrel a világba, hogy *mindenki* drága az Isten számára (veréb, hajsza).

A farizeusok „kovásza” egy élettelen tan; kívülről azt mutatja, „mintha” jó, hasznos lenne. Jézus Krisztus szeretete pedig olyan, mint amikor az asszony hozzáteszi a kicsi kovászt a sokszorta nagyobb liszt-tömeghez este, letakarja, ott hagyja éjszaka, és mikor reggel megnézi, az egész tésztát átjártá a kis, élő kovásznak ereje (13, 20). „Az idő kö-zepe” után, az egyház idejében Jézus szava, szeretete így köti össze az egymástól különálló, laza, „liszt-szemcséket” eggyé. Átjártá az egész vi-lágot. Így tartozik a legnagyobb csodák közé, hogy néhány évtized alatt az egész akkori világot bejárta Jézusról a hír. És ez történt a refor-máció idejében is.

Az életet adó, kenyeret teremtő kovász hordozása — ez a vallástétel, a tanúskodás az egyház szolgálata. A tanú azt mondja, amit látott, hal-lott; amit kapott tapasztalatként, azt hordozza egy életen át.

Más a tanú, és más a védő.

A tanúnak van egy nagy kincse, felejthetetlen, életén át kísérő élménye. Valamit látott, és hallott; valahol jelen volt, ahol folyt a vér, és zuhant az ököl. Lehet, hogy írástudatlan. Lehet, hogy egy-két időszabadsága — de eskü alatti szavuktól függ valakinek élete-halála, fogság-szabadsága.

A védő egészen más. Minden tisztelet iránta, de ő maga nem hordoz személyes élményeket, élő megtapasztalást. Mint okos, ügyes ember ismeri a törvény ezer bogos szálát — hivatalból képviseli, szakszerűen a vádlottat. Lehet azonban, hogy belül egészen más a véleménye az egész kérdéstről.

Más a tanú — és más a védő.

Jézus Krisztusnak tanúk kellene, nem védők! Tanúk, akik azt hirdetik az egymást taposó világban: a szeretet mindennél nagyobb. Önző, lásd meg a másik embert! Tanúk kellene, akik belső meggyőződéssel mondják: láttuk, hallottuk az élő Jézust!

Kenyér lett számunkra! Mióta átjárta szívemet szeretete (és ennek naponként meg kell ismétlődnie), más vagyok otthon, a munkahelyen, másképp látom a felelősségemet az „egész liszt-tömeg”, az emberiség nagy kérdéseiben. „Korán özvegy lettem, a háború elvette férjemet — magamra maradtam négy kisgyermekkel —, mégis minden csodálatosan intéződött” — mondotta egy tanú, idősz néni. „Házasságom zátonyra futott, s valaki elhozta hozzám az Ő szavát, szeretetét — és minden más lett” — szól egy másik. „Szűk látókörű voltam — most olyan, mintha otthonom, munkahelyem egy magas kilátótoronyban lenne, nagy távlatokban tudok gondolkodni, és reménykedni” — mondja egy harmadik tanú.

Azokra van szükség, akik nemcsak mondják, de cselekszik, élük Jézus szeretetét. Sokszor nem is a szavakra, hanem a több szeretetre, a több türelemre figyel fel valaki, aki „éhes”.

Elhibázott minden másféle kegyes igyekezet. Akadnak „védők”, akik be akarják bizonyítani, hogy az egyház hasznos és szükséges. Van, akik törvényeskedéssel, ügyeskedésekkel, polémiával akarják az egyház ügyét előbbre vinni. A konzervatív, külsőségeket hordozók, a „magas-egyház”-hoz tartozók nem kenyeret nyújtanak. Uralkodni szeretnének, és nem szolgálni.

A keresztre ment Jézus Krisztus és a Feltámadott: Ő a tanúságunk tartalma és lényege.

450 évvel ezelőtt! Ma meghatottan emlékezünk. Egyszerű tanú volt ő is. Előzőleg az előírások, hideg tanok savanyú kovászával próbálta csillapítani éhségét a kolostor cellájában. De egyszer, egy napon rábukkant az igazi Kenyérre, Krisztusra. A paradihsom kapui tárultak fel előtte — mint mondja. És tanú lett. Az, amire rátalált, nem maradt titokban. Bár ő a csendet akarta — heteken belül olyan viharban találta magát, amire nem számított. Kezek nyúltak feléje kenyérért. Még innen Magyarországról is. Megfenyegették, halálos veszedelemben volt az élete. Ő csak ment, és tanúskodott egyszerű emberek és nagyurak előtt. Ez volt aztán a friss „kovász”! Milyen régen nem hallatszott az evangélium előző századok folyamán! Most végre újra megszólalt Krisztus.

A Megfeszített és Feltámadott. És élet lett a halál kopár mezőin. Nemsokára az egész Európa „erjedésben volt”.

Nincsenek-e nekünk ma egészen más gondjaink, mint Luthernek? Nem olyan-e a reformáció emléke, mint egy régi asztal a múzeumban. Meghatva simogatjuk végig... — ezen írta le vívódásait valamelyik nagy gondolkodó —, de aztán lépünk tovább a ma rohanásába. Luther gyötrő kérdése: „Hogyan jutok kegyelmes Istenhez?” — messze van tőlünk. Nekünk szinte hihetetlen, hogy a Római levélnek egy felmutatott mondata mozgásba hozta az akkori világot.

Mégis! Habár a reformáció óta sokat változott a világ, valljuk meg, azért nekünk is vannak gyötrő kérdéseink. Ha nem is úgy fogalmazzuk meg azokat, mint Luther, de pl. így:

hogyan juthatna ez a világ végre megnyugváshoz?

hogyan tudánk, mi emberek, egymással jobban megenni?

Ezek a kérdések is Isten, a szeretet, a „kenyér” után kutatnak. Jézus Krisztus és az evangélium a kenyér! Azért egyik megemlékezővel mondjuk mi is, hálát adva a 450 évvel ezelőtti eseményekért: „Mi nem akarjuk magasztalni azt, aki Isten előtt koldusnak érezte magát. Amit kapott, az kegyelem volt, amit elvégzett, a tanúk szolgálata. Ott ismerik fel ezt a szolgálatot, ahol az evangéliumot szeretik. S ahol az evangéliumot szeretik, ott egyedül Krisztust magasztalják.” (Erb.)

Görög Tibor

Luther igehirdetéséből, 1532.

A lelkiismeretnek Isten előtt felelnie kell. Aki ebben megáll, az megáll az utolsó ítéletben is. Akkor biztosan nem lesz se hazugság, se csalás, hanem lesz ott akkor valaki, aki megszólít téged, hitedet méri meg, és kivizsgálja, hogy igazi-e. Akkor a pusztá és üres hit semmit sem fog számítani, mert ki fog tűnni, hogy semmit sem tett, és szeretetet sem tanúsított, hanem irigy, rosszindulatú, kapzsi és büszke volt, és csak a neve volt meg. Akkor mindennek ki kell tűnnie, és semmi sem rejthető el. Különösen a nagy gőgös lelkeket érinti ez, akik nagyon kiváló szentséget mutatnak, és az egész világot reformálni akarják, és valami különlegeset véghez vinni, hogy mindenki azt mondja, egyedül ők az igazi keresztények. Az ilyesmi lehetséges egy ideig, lehet mázolni és cicomázni. De amikor jön az az óra, akkor vége minden ilyen hangoskodásnak, és akkor szépen kiténik, hogy igazán hittél-e, és hogy az igazhitű ember cselekedeteit megtetted-e.

(WA 36:444,18—35)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 24. VASÁRNAP

Mt 7,13—14

EGZEGÉZIS

Jézus ebben a példázatban egy várost körülvevő hatalmas falról beszél, amelynek van egy nagy, széles kapuja és egy szűk mellékbejárata. A hatalmas kapun át vezető széles országúton — amely az általános fogalom lebonyolítására szolgál — megy a tömeg. Az észrevétlen mellékajtot, illetve az ezen át vezető keskeny ösvényt csak egyesek, illetve kevesek használják.

De mi ennek a képnek az értelme? A tanítványok kicsiny csapata (Lk 12,32) mellett ott van a sokaság, a hatalmas tömeg. Izráel népének tömege olyan messiásról álmodozott, aki megoldja a kenyérválságot, aki hatalmas királyként jön el és megszabadítja Izráelt a gyűlölt római rabságból. A tanítványok kicsiny csapatának viszont tudnia kell, hogy mesterük útja a szolgálat, az önfeláldozás, a szenvedés, a golgotai kereszthalál útja. Tulajdonképpen Jézus ezzel a képpel azt akarja tanítványainak szívébe vésní, hogy nekik másképpen kell gondolkodni, cselekedni, mint ahogy a nagy tömeg gondolkodik és cselekszik. Ez a tartalma tulajdonképpen az egész Hegyi Beszédnek. Jézus követelése szöges ellentétben áll az átlagos kegyességű farizeusok és írástudók gondolkodásával, a csak önmagára tekintő, az egyéni hasznot kereső, a vallásban csak önkielégülést látó gondolkodással. Isten útja, s ennek megfelelően az ő gyermekeinek útja is egészen más, mint a csak önmagára tekintő önző ember széles országútja. Csak a megbocsátás, önfeláldozás és önzetlen szolgálat keskeny útja vezethet egyedül az életre, ami nemcsak a síron túli életet, az örök életet jelenti, hanem a már itt e földön is megvalósuló kiegyensúlyozott, boldog életet. Éppen ezért boldogság a széles utat keresni, és azon járni, hiszen a kiegyensúlyozott boldog életért és az örök élet reményességéért érdemes a keskeny út minden terhet és áldozatát magunkra vállalni.

Jézus felhívása döntés elé állítja hallgatóit. Vagy a széles és kényelmes utat választják, s akkor feltartóztatathatatlannal a kárhózatba rohannak, vagy vállalják Jézus útját, aki maga az út, az igazság és az élet (Jn 14, 6), s akkor már itt e földön megtapasztalják az élet igazi örömet, békeségét és boldogságát.

MEDITÁCIÓ

Isten népe, az egyház kicsiny csapata a történelem folyamán gyakran került döntés elé, de olyan döntés elé állíttatás, amilyenben korunk egyházának és napjaink keresztyéniségének része van, a történelem folyamán nem mindennap fordul elő. A történelmi események, a tudomány és technika szédületesen gyors fejlődése, a társadalomban és az emberek gondolkodásában végbemenő óriási és gyors változások olyan égetővé és sürgetővé teszik az egyház igehirdetésének és szolgálatának felülvizsgálását és újbóli megfogalmazását, mint még soha. S az egyház szolgálatának helyes megfogalmazásától, más szóval a helyes döntéstől függ nemcsak az egyház, hanem talán az egész emberiség élete és jövője.

1. Vannak, akik azt mondják, hogy nincs szükség új útra, járjuk csak tovább a régi, megszokott és kitaposott utat. Igaz, hogy a világ változik, de az evangélium ma is egy és ugyanaz. Prédikáljuk csak tovább a megtérést és bűnbocsánatot, tegyünk meg mindent, hogy minél többen ismerjék meg a Jézus Krisztusban megjelent kegyelmet, s a többit bízzuk Istenre. Ez nagyon kényelmes magatartás, sőt nemcsak kényelmes, hanem nagyon önző is. E magatartás mögött ugyanis legtöbbször az a szemlélet húzódik meg, hogy mit törődünk mi a bűnös világgal, fontos, hogy a hívők kicsiny csapata megmaradjon, élje a maga kegyes, lelki életét, és üdvösségre jusson. E szemlélet szerint az egyház a hívők önkielégülésének, vagy legfeljebb a hitetlenek megtérítésének a helye. Mondanunk se kell, hogy ez az út nagyon hasonlít ahhoz az úthoz, amelyen a farizeusok és az írástudók jártak, s amit Jézus széles útnak nevezett, s amely út elkerülhetetlenül Izráel népének tragédiájá-

hoz vezetett. Ha az egyház ki akarja kerülni ezt a tragédiát, nem járhat tovább ezen a kényelmes, széles úton, hanem meg kell találnia a keskeny utat.

2. Ez a keskeny út ma sem lehet más, mint Jézus útja. Ennek az útnak az első jellemzője az, hogy az egyház rádöbben arra, hogy nem önmagáért van, s ezért szolgálata közben soha sem forgolódik önmaga körül, hanem kitárja a szívét az egész emberiség problémáinak megértésére, s minden szavát és cselekedetét az határozza meg, hogyan tudja az emberiség javát, örömét és békességét szolgálni. S nem gondol arra sem, hogy szolgálata közben esetleg önmaga feláldozására is sor kerülhet. Közelebről ez azt jelenti, hogy az egyház csak akkor tud ennek a szolgáltatnak megfelelni, ha nem törődik egyéni érdekeivel, tekintélyével és presztízsével, hanem az emberiség érdekében kész ezeket feláldozni. Más szóval le kell mondani önmentési programunkról, s alázatosan bele kell simulnunk Isten kezébe, hogy a világ megmentésének engedelmes eszközei lehessünk.

3. Ez persze nem könnyű dolog. Feltétlen, bizodalmas hit, Istenre való tökéletes ráhagyatkozás szükséges hozzá. S az ilyen bizodalmas élő hit csak keveseknek a tulajdona. Ezért mondja Jézus, hogy csak kevesen járnak a keskeny utat. De akik bizodalmas hittel rálépnek a keskeny útra, megtalálják nemcsak a maguk, hanem a körülöttük élő emberek számára is az élet igazi örömét és értelmét. Az egyház kicsiny csapatának ma is ezt az utat szánja Isten. Könnyörgjünk hát ezért a bizodalmas élő hitért, hogy ráléphessünk az önzetlen szolgálat keskeny útjára, s hogy megtalálhassuk nemcsak a magunk, hanem az egész emberiség számára az életet.

Selmeczi János

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 25. VASÁRNAP

Lk 12,54—59

AZ ALAPIGE

Az utolsó idők, az elkerülhetetlen ítélet felé közeledünk. Nemcsak az egyházi esztendő vége, Jézus végső nagy tanításai is erre teszik a hangsúlyt. Erre emlékeztet textusunkban a kairosz szó, mely olyan időt akar meghatározni, ami tele van feszültséggel. Jézus hozza ezt az időt, képekkel, világos tanításaival érzékelteti, de sem tanítványai, sem a sokaság nem veszi tudomásul, nagyon rajta tartja a szemét földi jelenségeken, változásokon, azokon a jeleken, melyek az időjárás alakulását készítik elő. Képességük lenne arra, hogy felfogják az idők sürgetését, de fogva tartja őket a bűnük, a felelőtlenségük. Kettős tanítás húzódik végig a szövegen. 1. Az alkalom az által állt elő, hogy Jézus itt van, de — sajnos — nem ismerik fel az időben adott alkalmat. 2. Mikor lejárt Isten ideje, amit készített, vádolni fog az elmulasztott alkalmak sora. Nemcsak a tanítványoknak, az egész sokaságnak is tudomásul kell vennie Isten figyelmeztetését. Ha az ember előre megjósolja, milyen idő lesz, akkor mérje fel azt is, mi készül az utolsó időkben. A messiási kor jelei intenek és tanítanak.

Palesztinában sokkal könnyebb volt az időjárás alakulását megjósolni, mint nálunk. Az eső a Földközi-tengerről, nyugatról érkezett. A déli szél

a puszta felől keletkezett, a számum hőséget hozott. Figyelemreméltó ige ezzel kapcsolatban 1 Kir 18,44 a tenger felől érkező felhőről. Senki ne gondolja, hogy a világidő állását nehezebb lenne megítélni, mint a közelgő időjárás-változást. Az idők jelei nagyon komolyan intenek. Most még megmenthetjük a lelkünket, de abban a pillanatban, amikor bekövetkezik az ítélet, már semmit sem tehetünk. Ha a Bíró elé kerülünk, akkor a Bíróé a szó. Nagy nyomatékkal szól Jézus képies beszédben két civakodó félről. Meg kell egyezniük, mielőtt bíróság elé kerül az ügyük. Izráelben közismert volt, hogy az az adós, akit a törvény elé vittek, meg nem szabadulhatott, csak oly módon, hogy megfizetett mindent, vagy kiváltották a barátai. Meg kell egyezni, hamar, amíg az úton vagyunk, amíg az események irányítása a mi kezünkben van.

Amit Jézus a farizeusoknak mondott Mt 16,2—3-ban, azt más formában és más céllal mindenkinek mondja. Képmutató életet él, aki kettős magatartást tanúsít. Isten képessé teszi a természeti jelenségek megítélésére és az idők jelei felmérésére, ő azonban csak a természeti világ jelenségeit és változásait fordítja hasznára. Aki ezt teszi, az elveti Istennek az ő személyes életére vonatkozó akaratát (Lk 7,30), s ennek következménye az lesz, hogy Jézus hozzá csak ítélő Bíróként érkezik vissza.

Ha Isten gyermeke vagyok, nem lehetek következtelen. Tudnom, értenem kell, hogy Uram a földi, elmúló jelenségekkel figyeltet az utolsó nagy dolgokra, megmondja azt, amit készít, hogy meglepetés ne érjen.

Érdeemes előkeresni a Lelkipásztor 1953. évfolyamának ugyanezen ígéről készített előkészületét is (470—472. lapokon).

AZ IGEHIRDETÉS FELE

Prédikációnk címéül ezt adhatnánk: *Az út hátralevő részén.* Bevezetőben szólhatnánk erről: az az ember, aki komolyan vizsgálja lefolyt életét, Isten színe előtt mindenképpen arra a megállapításra kell, hogy jusson: Elég nekünk, hogy eddig visszaéltünk az alkalmakkal, eltékozoltuk időnket stb. Mintha orvos figyelmeztetné betegét, amikor Jézus megáll mellettünk, és azt mondja: Vigyázz, különben a katasztrófa elkerülhetetlen! Fogadd el az úton, ma, Jézust, a te Uradat! Békülj meg Istennel! Jézus ma még az úton van velünk; még tart Isten kegyelmi ideje. Mi az az „útközben”? Amíg hangzik a bűnbocsánat evangéliuma; míg felkínálja magát, mint döntő pártfogódat az ítéletre, a mi Urunk, Jézus Krisztus. Az idők jelei köteleznek. Mi következik abból, hogy felismerjük Isten sürgetését? Igyekszünk még ma rendezni viszonyunkat Istennel és embertársainkkal. Ránk vár a kezdeményező lépés, a békéltetés szolgálata. Kezdjük el először kisebb körben: családban, munkahelyen, baráti körben, hogy azután ez a szolgálat minél jobban gyűrűzzön, megbékülést hozzon ember és Isten, ember és minden embertársa viszonyában!

Egy síremléken ez a könyörgő imádság olvasható: Édes Jézusom, ne légy Bírám, hanem Üdvözítóm! Az egyházi esztendő végén csak akkor tud ítélet felé haladó életünk békességet találni, ha „útközben” és még ma hittel elfogadjuk Őt.

Vannak, akik hittel igyekeznek Feléje, és köszöntik Őt. Mások tudomásul sem akarják venni. De mindenkire érvényes az ige: „Nékünk mindnyájunknak meg kell jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt.” (2 Kor 5,10/a.) Az út hátralevő részén célegyenest előre, a Benne adatott örökélet felé!

További témaként kínálkozik pl. ez: *Isten idejében érkező figyelmeztetése.* Általa akar elvezetni az ítélet elől való megmenekülésre, valamint életidőm okos és üdvösséges felhasználására. Vagy: *Az ítélőszék elé*

idézett ember, aki ma még „megmenekedhetik” az ellene felhozott vádaktól, s megérezheti, hogy Isten nem akarja a bűnös ember halálát, hanem azt akarja, hogy a bűnös megtérjen, és éljen.

Fontosnak tartom az énekválasztást, sőt azt is, hogy itt-ott beleszöjön ki-ki az igehirdetésbe megfelelő helyen idézetet az énekekből. Ezzel is elősegíthetjük, hogy kerek egészként álljon híveink előtt az istentisztelet tanítása. Kezdő éneknek ajánlom a 338. számú éneket (1—5. versig), fő éneknek pedig az 554. számú éneket.

Pásztor Pál

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 26. VASÁRNAP

Jn 5,26—30

Textusunk beletartozik a 19—30. szakaszba. A kijelölt szakasz megértéséhez szükséges az előző versek értelmezése is. Ebben a szakaszban úgy látjuk Jézust, mint bírót, és pedig az Atyával való egységben.

Ennek a jézusi beszédnek indító oka abban van, hogy Jézus szombatnapon gyógyít, ami miatt a „zsidók” megbotránkoznak, és azzal vádolják Jézust, hogy megszegi a törvényt. Nem értik, és nem fogadják el Jézus figyelmeztető igéjét: Ő az élet fejedelme, aki igazi életet úgy ad, hogy szabaddá teszi az embert a betegség és a bűn nyomorúságától. (14. v.)

Jézus védekezésében nem mentegetődzik, hanem bizonyosságot tesz az Atyával való egységéről, és ebben az egységben, mint ítélő bíró áll. „Amit az Atya cselekszik, azt cselekszi a Fiú is.” (19. v.) Ez a viszony abból ered, hogy az Atya szereti a Fiút. (3,35.) Az Atya a Fiún keresztül cselekszik, „mindent átad neki”. (Mt 11,27.) Mindent megmutat neki, rábizza az üdvösség szerzését, a váltság művét. (5,36. v.) Váltságművében a Fiú nemcsak „életet” ad, hanem ítéletet is tart. Erre hatalmat kap a Fiú az Atyától. „Életet” ad és „ítéletet” tart, e kettő egymástól elválaszthatatlan.

Mit jelent az, hogy a Fiú életet ad? Aki Krisztusban hisz, annak örök élete van. „Aki hallja az én igémet”, élni fog. Itt nem a „létről” van szó és nem „elhunyásról”, nem is a földi életnek a végételenbe való meghosszabbításáról, hanem arról, hogy akiket a bűn „halottakká”, Istentől „elszakadottakká” tesz, azok, ha a hallott igét elfogadják, „élni fognak”. Az elfogadott ige feltárja az ember előtt az Istentől elszakadott állapotát, nyomorúságát. Ebből a nyomorúságból hív az ige Istenhez, új engedelmességre. Ebben az engedelmességben újul meg az ember élete.

Aki az igét hittel fogadja, „örök élete van”. Ez azt jelenti, hogy aki hisz, „nem megy ítéletre”, másfelől „átment a halálból az életre”. Tehát nem majd, hanem akkor, amikor „elfogadja” az igét, és hiszi, hogy Isten az ő Istene és Krisztus az ő Úra. Akkor új élet nyílik az ember számára. Kiszabadul a halál hatalmából az „életre”. „Ez nem fizikai létünk megújítását jelenti, hanem Isten örökké való életének belénk áramlását.”

Jézus Emberfiának nevezi magát. Az Emberfia név a legmagasabb méltóság megjelölésére, Jézus messiási, királyi méltóságának a kifejezésére szolgál. Ő a Krisztus, a Messiás, akit Dániel megjövendölt. (Dán 7,13.) Az Emberfia a „Hatalom” jobbán ül, és eljön az ég felhőiben. (Mt 26,64; Lk 22,69; Mk 14,62.) Jézus, mint Emberfia isteni hatalommal bocsát meg bűnöket. (Mt 9,6; Mk 2,10; Lk 5,24.) Megmenti az elvesztetet. (Lk 19,10.) Hívja az embereket, hogy „jóságos igáját” felvegyék, és ígéri nekik bűneik bocsánatát, a megfáradt és megterhelt életük számára a nyugalmat, Isten királyságában az örök élet üdvösségét.

Isten hívása egyszeri, végleges és visszavonhatatlan alkalom. Ezért válik az az óra, melyben Jézus megszólal, végső, „eszkatologikus” „most”-tá. Ezért terjed túl a hívó szó a földi világon. Meghallják a „halottak”, azok is, akik élni látszanak, de csak „nevük az, hogy élnek”, pedig valóságban halottak. (Jel 3,1.) Jézus szava ítéletté válik minden látszat-élet felett, még az úgynevezett vallási, egyházi élet fölött is. Élet mindenki számára csak akkor van, ha meghallják Jézus hívó hangját az eszkatologikus „most” órájában, és azt hittel fogadják. (27. v.)

Jézus szavát azok is meghallják, akik a sírokból vannak, hogy előjőjenek sírjaikból, akik jót cselekedtek, feltámadjanak örök életre, akik rosszat cselekedtek, feltámadjanak kárhozatra. Mindnyájan „öröklétűek” vagyunk, de örök élete csak annak, aki Jézus hívó szavát hittel fogadja. Pál apostol ezt úgy fejezi ki, hogy hit által igazulunk meg. Krisztus hívó szavának hittel való meghallása a „jó cselekedetekben”, azaz a megújult életben, a „felülről születésben” válik valósággá, és lesz Istennek tetsző életté az engedelmségben és Istennek való szolgálatban. (28—29. v.)

A 30. vers hangsúlyozza, hogy a Fiú nem cselekedhet semmit magától, ezért ítélete igazságos ítélet, amellyel Isten akaratát viszi véghez.

GONDOLATOK AZ IGEHIRDETÉSHEZ

Az egyházi esztendő vége eszünkbe juttatja a mi mulandóságunkat, és megláttatja velünk a földi életben azt, amire Isten is int, hogy minden mulandó. Egyszer minden elmúlik. (1 Jn 2,16—17. v.) A történelem elmúlt időkről, elmúlt eseményekről, elmúlt emberi életkelekedésekről, cselekedetekről, eszmékről, világnézetekről, és lehetne még sorolni, hogy mi mindenről szól. Ebben az elmúló világban járjunk vándorutunkat. Dolgozunk, tanulunk, harcolunk, verejtékezzünk, küzdünk és vívjuk a létért való küzdelmet. Évek éveket váltanak fel. Új vándorok csatlakoznak hozzánk, és régi vándortársaktól válunk el. Körülöttünk a természet világa is a mulandóságot hirdeti szüntelen, de az egyházi esztendő vége felé különös hangsúllyal. „Minden elmúlik”; hangzik Isten figyelmeztető szava. A mulandóságnak ebben a világában Isten arra figyelmeztet, hogy te, ember „örök életű” vagy, mert Isten „örök életűnek” teremtett téged. Ez azonban nem jelenti azt, hogy „örök életed” van. Az engedetlenség bűne miatt halottá lett az ember. (1 Móz 2,16—17.) A „halál” minden emberre elhatott, mivel mindenki „vétkezett”. (Róm 5,12.) Nem az Isten akarta, hanem az ember lett engedetlen. Istennek ebben nincs öröme. (Ez 18,32.) Sőt az Isten akarata: „Térjete meg azért és éljete!” Isten meg akar a kárhozattól menteni minket, „örökéletű” embereket, akiket saját képére és hasonlatosságára teremtett. A bűn miatt az ember elrejtőzik Isten elől (1. Móz 3,8.), és az engedetlenség bűne miatt „kiküldi őt az Űr az Édenkertből”. (1 Móz 3,23.) Isten nem örökre zárta ki kegyelméből az embert, sőt Krisztusban kegyelemmel hajol az emberhez, hogy a „halálból” kivezesse az „életre”. Az élet maga Jézus. „En vagyok a feltámadás és az élet: aki hisz én bennem, ha meghal is, él.” (Ján 11,25.)

Emberfiának hatalma van: 1. életet adni, 2. kárhozatra ítélni.

1. „Mert tudjuk, hogy e mi földi sátorházunk összeomlik, épületünk van Istentől, nem kézzel csinált, örökkévaló házunk a mennyben.” (2 Kor 5,1.) Minden ember föltámad, sőt: „Mindnyájunknak meg kell jelennünk a Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki elvegye jutalmát aszerint, amiket testben cselekedett, vagy jót vagy rosszat.” (II. Kor. 5,10.) Itt, a földi vándorutunkon dől el jövőendő sorsunk. Itt kell dönteni Isten és Krisztus mellett.

Egyházunk tanítása, hogy hit által, Krisztusért ingyen, kegyelemből igazul meg az ember. Sokan ezt az igaz tanítást félremagyarázzák, és nem tartják a hittel együttjárónak a jó cselekedeteket, és hitből fakadónak annyira, hogy elválaszthatatlan egymástól. (Jak 2.) A hit, amely az ígét befogadja, és az ebből származó gyümölcs, a jó cselekedet. A hit Istennek ajándéka. Ha ebből az ajándékból nem terem gyümölcs (jó cselekedet), azért mi vagyunk felelősek és az a mi bűnünk. (II. Kor. 6,1. v.)

A mulandóság törvénye úr felettünk, de Krisztus az élet Ura. Ő felette áll a mulandóságnak. Mi hát a mi földi életünk célja? Isten szerint: „Keressétek először Isten országát, az ő igazságát és ezek mind megadatnak néktek.” (Mt 6,33; Lk 12,31.) Mi ugyan sokszor más céllal munkálkodunk, dolgozunk, küzdünk úgy, hogy az igazi célról megfeledkezünk. Isten kegyelme szólít meg Krisztus szavaiban, mert azt akarja, hogy feltámadjunk az örök életre hit által.

Van feltámadás nemcsak örök életre, hanem ítéletre is. „Azok pedig, akik a gonoszt cselekedték, hogy feltámadjanak az ítéletre.” (29. v.) Nekünk számot kell adnunk földi életünkről, cselekedeteinkről. Valahol ezt olvastam: „Azért, hogy az ember elkárhozzon, semmit sem kell tennie.” Vétkezni nemcsak aktívan lehet, hanem passzívan is, amikor cselekedhetném a jót, és nem teszem azt. „Aki azért tudna jót cselekedni, és nem cselekszi, bűne az annak!” (Jak 4,17.) Sokszor azzal nyugtatjuk meg lelkiismeretünket, hogy semmi rosszat nem tettünk, de nem gondolunk arra, hogy mennyi jót mulasztottunk el. Krisztus tanítványainak monddta, hogy legyenek „só” és „világosság”. (Mt 5,13—16.) „Úgy fényljk a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat!” Isten üdvösségre hív a Krisztusban. „Nem haragra rendelt minket az Isten, hanem, hogy elnyerjük az üdvösséget, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk, hogy akár ébren vagyunk, akár alszunk, egyaránt vele együtt éljünk.” (1 Tessz 5,9—10.)

Dr. Gubcsó András

SZENTHÁROMSÁG UTÁN UTOLSÓ VASÁRNAP

Mk 13,24—27

A SZÖVEGHEZ

Jézus eszhatológiai beszédének csúcspontja textusunk. A 24. vers „thlipsisz” szava az előzőkből lesz világossá. Nem általában „nyomorúság”-ról, hanem az utolsó idők jeleként megjelenő „vajúdásról” van szó. „Mint a születés pillanatában a vajúdás hozzátartozik az új élet születéséhez, úgy az emberiség történelmének végén az utolsó idők borzalmi az eljövendő új megszületéséhez tartoznak hozzá.” (F. Rienecker) A 25. vers szerint ebből a vajúdásból nem vétetett ki semmi sem. Az egész kozmosz benne remeg. Nem periférikus jelenség. Mindennek csúcsa a bejelentés: „Meglátják az Emberfiát eljönni a felhőkön nagy hatalommal és dicsőséggel.” Meglátják, tehát eljövele nem lesz olyan észrevétlen, mint az első volt. „Nemcsak azt mondja, hogy jön, hanem hogy meglátják. Mert testben is eljött, de nem látták. Ma is eljön naponként a hívő szívekbe az evangéliumban, de senki sem látja. Az az eljövele azonban nyilvánvaló lesz. Ahogy Jel 1,7 mondja: Íme eljő a felhőkkel és

minden szem meglátja Őt.” (Luther) 27. vers: Itt nincs szó az ítélet napjának minden eseményéről. Jézus más beszédeiből, paraboláiból tudjuk, milyen lesz az ítélet. Az evangélista célja nyilván a „választottak” hitre, reménységre, kitartásra való ösztönzése. Jézus a világ minden tája felől összegyűjt. Nincs elveszve senki. Nem reménytelen a Krisztusban hívők helyzete, bárhol élnek is a világon, és bárhol, bármilyen formában élnek át a „vajúdás” nyomorúságát. A hatalommal és dicsőséggel visszajövő Jézus megismeri és megtalálja övéit „a föld végső határától az ég végső határáig”, sőt még a föld alatt is, mert a halálból is kihoz feltámasztásával.

Általános megjegyzés: Sok helyütt halottak napja az egyházi év utolsó vasárnapja. Ez az ige azonban nem kifejezetten halottak vasárnapjára szóló igehirdetési textus. Az alapige mondanivalójának összefoglalása: Eljön Jézus, minden szem meglátja majd Őt. Reménykedjétek, akik hisztek benne!

MEDITÁCIÓ

Nem lehet egy prédikációban mindent elmondani az utolsó ítéletről, az eszhatológiáról. A textushoz kell ragaszkodnunk. Két csúcspont kínálkozik mondanivalónk számára. Az egyik: eljön Jézus, meg fogjuk látni. A másik: összegyűjti választottait, nem hiába hittünk.

Bevezetésben lehet szólni a világ vajúadásáról. „Ama nyomorúságok” számunkra figyelmeztető jelek. De ezeket nem úgy vesszük észre, mint akik mindennek felette vagyunk. Nem az „ugye, megmondtam...” göggyével, felülről, hanem mint benne gyötrődik, mint együtt szenvedők. Mint akik a világ bajával, gondjával, nyomorúságával, vajúadásával együtt tudjuk a magunk életét is. Természetes és kozmikus események, csapások és katasztrófák egyaránt sújtják a hívőket és hitetleneket. De Jézusra figyelve ezek mind figyelmeztető jellel válnak. A földolog nem a kíséző jelenség, vagy az előre mutató jel, hanem a tény: eljön Jézus! Meglátjátok: a mennybemenetel pillanatától csak a hit kapcsol Jézushoz. De amint „eljön”, látássá lesz a hit újra. Az emberré lett Jézust csak kevesen „látják” Isten Fiának. Mi prédikáljuk az evangéliumot, és benne Jézus szól és jön hozzánk, — de kevesen „látják” hitben. De az utoljára való eljövétel olyan lesz, amikor meg *kell* látni! Nem észrevétlenül, tikon jön.

Jézus eljövételének célja az ítélettétel és övéinek az üdvösségbe való elvitele. Textusunkban inkább a második hangsúlyos. „Összegyűjti választottait” — tehát eljövételének célja nem a demonstrálás, nem üres ceremónia, hanem az ígéret beváltása. Eddig hittek az övéi, most valóra válik minden. Eddig a vajúadás nyomorúságaiban volt részük, sokszor úgy látszott, a hit sem segít rajtuk. Most mégis. Eljött Jézus, és vele megyünk. Erre az egy napra van feltéve életünk. Ezt várjuk, ebben reménykedünk. Valóság lesz a Jézussal való közösségünk: vele élünk örökké. Nem hiába hittünk!

VÁZLAT:

Bevezetés. Élet születése mindig fájdalommal, vajúdással jár. Az új, örök életünk születése is vajúadás áram jön el.

1. Figyelmeztetnek erre a világban történő „nyomorúságok”. (Természeti és a kozmoszban végbemenő katasztrófák.)

Benne vagyunk a vajúdo világban, és ez bennünket még jobban figyelmeztet eljövendő Urunkra.

2. Eljön Jézus hatalommal és dicsőséggel. Van célja a vajúdásnak. Élet születik. Új életünk születése ez. Meglátjuk. Nem észrevétlenül, titokban jön.

3. Ezzel egyúttal teljesül a hívek vágya is. Meglátjuk, és Ő összegyűjti választottait. Vele megyünk. Hitünk igazolást kap. Nem volt hiábavaló minden.

Jó volna hinni. Jó volt szeretetben szolgálni. Jó volt vigyázni és várni. Minden beteljesedett.

Befejezés. Sokat beszél a Szentírás ama napról. Az egyházi év végén is sokszor esett szó róla. Ne féljünk tőle. Minden erre a napra van feltéve!

Tóth-Szöllős Mihály

Márk 13,24—27 magyarázatához

Ami itt történik, az az egész kozmoszt érinti, de ezt Márk nem hozza semmiféle kapcsolatba a „pusztító utálatossággal”, amely nyilvánvalóan még mindig „ott áll, ahol nem volna szabad.” (Mk 13,14) A kozmosz teljes összeomlása nem önmagában lényeges, hanem csak kerete az egyedül fontosnak, az Emberfia eljövételének, amelyet Márk Dán 7,13 színeivel rajzol meg. Izráel népének minden nép közül való összegyűjtéséről, amelyet az utolsó időkre vártak, már 5Móz 30,4k; Ézs 60,4kk is beszél. Ezt az Újtestamentum is átvette, de az összegyűjtés a választottakra korlátozódik. Hiányzik tehát az általános feltámadás és az ítélet jók és gonoszok felett. Hiányzik a végső idők rémségeinek a várása, amely a föld minden lakójára rátör, és az antikrisztus várása is. A zsidó apokalipszisektől eltérően hiányzik tehát az ellenség megbüntetésére vagy elpusztítására. A hangsúly a majdnem szószerint idézett ótestamentumi reménységek teljesülésén van, és ezzel együtt Isten választottainak Urukkal való végleges közösségén (v. ö. 1Tessz 4,17).

Ennek a fejezetnek a fő mondanivalói: a) A jelen minden szenvedése Isten hatalmában van. Része annak a történelemnek, amely felett Isten az Úr, és amelyet Ő vezet céljához. Ezért feszült várakozás és boldog reménység az, ami a gyülekezetnek a történelemhez való viszonyát jellemzi. b) Ez a cél Isten hatalma és dicsősége és a választottak hazatérése a vele való teljes közösségbe. Ez kettőt jelent: azt, hogy végső sorban Istenről, győzelméről és dicsőségéről van szó, és azt, hogy Isten, amikor találkozik velünk ebben a dicsőségben, az Emberfia képét fogja viselni. Vagyis akkor Ő lesz minden mindenkben, és nem áll vele szemben semmi sem, éppen akkor nem lesz elvont, „magának való” Isten, hanem felénk fordul Isten, amilyenek az Emberfia Názáreti Jézusban kinyilatkoztatta magát. Éppen ezért nem lesznek mellékessé a jelen eseményei, hanem Isten végleges eljövételére utaló előjelekké, tehát olyan világgá és idővé, amelyben a gyülekezetnek helyt kell állnia úgy, hogy abból él, ami neki az Emberfia által adatott, és eközben már most újra meg újra tapasztalhatja Isten erejét és dicsőségét. Így kell ezt hinnünk ma is, akkor minden az eljövendő Isten fényébe kerül és onnan kapja értelmét és célját.”

Eduard Schweizer: Das Evangelium nach Markus, Das NT. Deutsch 1, Göttingen 1967: 158k. lap.

Az Evangélikus Sajtóosztály Irattejesztésében kaphatók

Újszövetség	— — — — — — — — — —	40,— Ft
Agenda	— — — — — — — — — —	128,— Ft
Keresztelési emléklap	— — — — — — — — — —	—,50 Ft
Esketési emléklap	— — — — — — — — — —	—,50 Ft
Anyakönyvi kivonatok	— — — — — — — — — —	—,50 Ft
Záróméreg nyomtatvány	— — — — — — — — — —	1,— Ft
Költségvetési nyomtatvány	— — — — — — — — — —	1,30 Ft
Istentiszteleti rend	— — — — — — — — — —	4,— Ft
Kis Káté	— — — — — — — — — —	3,— Ft
Konfirmációi Káté	— — — — — — — — — —	10,— Ft
Igés falitábla	— — — — — — — — — —	8,— Ft
Szolgálati napló	— — — — — — — — — —	11,— Ft
Anyakönyvi ívek	— — — — — — — — — —	1,60 Ft
Egyházfenntartási lap	— — — — — — — — — —	—,30 Ft
Korál I.	— — — — — — — — — —	55,— Ft
Korál II.	— — — — — — — — — —	65,— Ft
Koráliskola	— — — — — — — — — —	52,— Ft
Konfirmációi emléklap	— — — — — — — — — —	2,— Ft
Karner: Isten, világ, felebarát	— — — — — — — — — —	4,— Ft
Istentiszteleti meghívó	— — — — — — — — — —	—,10 Ft
Egyházfenntartási nyugtatomb	— — — — — — — — — —	2,80 Ft
Passio füzet	— — — — — — — — — —	3,— Ft
Káldy: Bevezetés az Újszövetségbe	— — — — — — — — — —	30,— Ft
Hitvallási iratok I.	— — — — — — — — — —	45,— Ft
Hitvallási iratok II.	— — — — — — — — — —	45,— Ft
Groó: Az élet kenyere	— — — — — — — — — —	5,— Ft
Pröhle: Ökumenikus imádságok	— — — — — — — — — —	2,— Ft
Karner: Testté lett Ige	— — — — — — — — — —	45,— Ft
Lelkeszi szolgálat	— — — — — — — — — —	18,— Ft
Úrvacsorai ostyá	— — — — — — — — — —	3,50 Ft
Hétről hétre (áhitatoskönyv)	— — — — — — — — — —	12,— Ft
Ottlyk: Istenszeretet — Emberszeretet	— — — — — — — — — —	17,50 Ft
Groó: Jakab levele	— — — — — — — — — —	32,— Ft
Pálfy: Zsoltárok könyve	— — — — — — — — — —	32,— Ft
Örömhír	— — — — — — — — — —	70,— Ft
Pálfy: Jeremiás I.	— — — — — — — — — —	60,— Ft
Ottlyk: Hűség Istenhez és népünkhöz egyházunk történelmében	— — — — — — — — — —	82,— Ft
Pröhle: Lukács evangéliuma	— — — — — — — — — —	78,— Ft
Vető: Tapasztalati valláslélektan	— — — — — — — — — —	68,— Ft
Somvirág (Elbeszélések, versek)	— — — — — — — — — —	35,— Ft